

„Egészet és fertályt üssön!” A nyíregyházi toronyórák története

NAGY FERENC

A toronyórák, a közösségek százados szolgálói, a közelmúltban még a települések elválaszthatatlan részei, a falvak, városok féltett kincsei voltak. A közösségi tulajdon szép példáiként tájékoztatták a lakosságot az idő múlásáról, figyelmeztettek a feladatokra, intettek a pihenésre. Ma, a digitális órák világában sajnos egy kicsit már az idő is magántulajdon lett. Ki-ki a karjára csatolva hordja programozott vesszőfutását.

A közös idő, a közös cselekvések, a közös fohászok mutatói pedig jobbára állnak. A rozsdarágta szerkezetek őrzik az utolsó mozdulatokat és a megfakult számlapok mögül galambok bámulnak a járókelőkre.

Szerencsére Nyíregyháza kivételnek számít. Sok vihart megélt toronyórái a helyükön vannak és a rövidebb-hosszabb üzemzavartól eltekintve tisztességgel szolgálják a város lakosságát.

A közelmúltban fejeződött be a *református templom* felújítása. A felújítás részeként közel félszáz esztendő után óra került ismét a torony homlokzatára. Az örvendetes esemény alkalmat ad arra, hogy felidézzük a nyíregyházi toronyórák történetét.

A város első toronyórája valószínűleg az *evangélikus templom* tornyát díszítette. Levéltári források alapján feltételezhetjük, hogy a templom építésének évében, 1876-ban, vagy röviddel azután szerelték fel a toronyban. A Magyar városok monográfiája Hunek Emil szerkesztette VIII. kötetének 46. oldalán ugyan az olvasható, hogy 1858-ban került először óra a toronyba, ez azonban nyilvánvaló tévedés. Bizonyítható, hogy 1858-ban már a harmadik óra szolgálta a város közönségét. Margócsy József hívta fel a figyelmet arra, hogy a városi toronyóráról az első hiteles forrás 1808-ból való. Ekkor bízták annak kezelését Hlaváts János órásmeisterre; „az toronybeli óra augusztusi végzés szerint órás Hlaváts János gondviselése alá bízattatott a város törvénybírája Sulyán József, Pleskó József, Benki István urak által.”¹ A forrásból nemcsak az

1 Sz.Sz.BMLt. V. A. 103/A 3/199

derül ki, hogy 1808-ban már volt órája a toronynak, hanem az is, hogy ez az óra a városé volt és annak kezeléséről a város gondoskodott.

A következő adatunk 1823-ból való. Ekkor már Kühne Kristóf nyíregyházi mester a toronyórák kezelője. 1823. július 6-án a város közgyűlése úgy határozott, hogy „a toronybeli óráknak leendő reparációjaként az órák számtáblája a város kasszájából fizetendő réztáblákból készíttessenek.”²

1832-ből két adatunk is van. Kühne Kristóf mester elhalálozott, de özvegye szeretne volna megtartani az órakezelői állást, ezért kéréssel fordult a városi közgyűléshez: „Néhai Kühne Kristóf volt város conventionátus órása özvegye ajánlván magát állásadoul egy alkalmas órás legénynek tartása neveletlen árvái tekintetiből kéri a meghatározandó fizetés mellett a toronybeli órának igazítását, s arra való felügyelést gondoskodása alá adadni, és ötlet annak mindenkor jó állapotban való tartására lekötetni.”³ A város teljesítette a kérést és az özvegyet a vállalt kötelezettsége mellett megbízta a toronyóra kezelésével, de kikötötte: „a toronybeli órát nemcsak minden nap felhúzni és igazítani, de a körül minden kisebb újításokat azon konventióért pontosan megtenni tartozik.”⁴

A másik adat a toronyóra köteleinek cseréjére vonatkozik. 1832 december 8-án „Nemzetes Benkő István főbíró jelenti, hogy a toronybeli óra kötelek már oda nem használtatván, azok helyébe még a tavalyi főbíró által újak csináltattak, eszerént a kopottaknak hová fordítása iránt rendelést tenni kelletik.”⁵ A közgyűlés az elkopott három kötélből kettőt megtartani rendelt, egyet pedig árverésen értékesített. Hiába volt azonban meg minden igyekezet a régi óra javítására, 1836-ra – csaknem félszáz esztendőszolgálat után – alkatrészei teljesen elkoptak.

A város elhatározta, hogy saját költségén új órát készíttet és a régit a római katolikusoknak ajándékozta.

Az új órára vonatkozóan a közgyűlés igen szigorú feltételeket fogalmazott meg. Azt „egészen finom rézkarikákkal, aczél tengelyekkel, ágyú értz perselyekkel” kellett a mesternek készítenie. Kikötötték azt is, hogy „az egész óra mív esztergályozott legyen és készítője három esztendeig álljon jót” munkája minőségéért.

A város vezetése semmit sem bízott a véletlenre és a feltételek utolsó pontjaként azt is megfogalmazta, hogy „amennyi ára leszen az egész órának, annyi értékű jószágot bátorságul tartozik hitelesen előmutatni, és azt aképpen lekötöni, hogy az óra haszon vehetetlen volna, az árát elvigye és az egész órát option- aliter visszavehesse.”⁶

2 Sz.Sz.BMLt. V. A. 101/A, 1/1 396 no.

3 Sz.Sz.BMLt. V. A. 101/A, 5/5 4054 no.

4 Sz.Sz.BMLt. V. A. 101/A, 5/5 4054 no.

5 Sz.Sz.BMLt. V. A. 101/a., 5/5, 48 no.

6 Sz.Sz.BMLt. V. A. 102/B, 36/166

A kemény és szigorú feltételek ellenére több mester is vállalkozott a toronyóra elkészítésére. Megtette ajánlatát Kékler Sándor Nyíregyházáról, Treffler József Pestről, Jákób Aloijz „lakása a várban, a dísz piaczon”, Trach Ádám Debrecenből, Stantzel József Egerből. Végül ez utóbbi ajánlatot fogadta el a város, erről tanúskodik a közgyűlés 1836 július 10-i jegyzőkönyve. „Olvastatott Stantzel József egri órás levele, melyben fel nem vállalhatónak lenni jelentvén a toronybéli órának 700 pengő forintokért kívánt elkészítését, e helyett azon ajánlatát teszi, hogy 840 pengő forintokért kész az új órát a kívánt mód szerint elkészíteni, és a mostani toronybéli ótska órát is a római katolikusok tornyába igazítani és felállítani.”

A testület úgy határozott, hogy a munkálatokért csak nyolcszáz forintot hajlandó fizetni. „Tudósíttasson, hogy ha a toronyórát a kívánt mód szerint és feltételek alatt megkészítendi, s ennek felállítása után a mostani ótska óra leszedetvén és az ő költségén elszállítatván azt kellő mód szerint a római katolikusok tornyába alkalmaztatja, egy summában nyolcszáz pengő forintnak fizetése részére oly móddal ajánltatik, hogy ezen summából száz pengő forintnak a jótállás ideje alatt conditioképpen bent maradjanak.”⁷

Az új órát felállítása után nyíregyházi mester gondozta, az a Kéhler Sándor, akinek a nevével már találkoztunk az óra készítésére ajánlatot tevő mesterek között. 1843-ban Suták Sámuel polgármester előtt hét esztendőre elvállalta a megbízatást.

„Alól írt megesmértem, hogy én magamra vállaltam Nyíregyháza város toronyórájára nézve az órás mesteri kötelességek teljesítését.”⁸

1853-ban a tornyot bádoglemezzel fedték be. A munkálatok költségeihez a város is hozzájárult 500 pengő forinttal. A közgyűlési határozat a döntést a következőkkel indokolta: „miután a folyamodó egyház tornya mint e helyütt legmagasabb pont, egyszersmind a város tulajdonát képező közóra alkalmaztosságául, a községi tüzi örök lakása és éj napontai működési színhelyeül is használtatik... ötszáz pengő forint ajándéku adatni határoztatik.”⁹

Öt év múlva, 1858-ban már a harmadik órát készíttette a város. Jelzi ez, hogy Stantzel József a szigorú feltételek vállalása ellenére is gyenge órát készített 1856-ban. A harmadik órát Schelle János órás mester csinálta, akiről a nevén kívül egyéb adatot nem sikerült felkutatni. Munkájáért a város 685 pengő forintot fizetett, amit nagyon is megérdemelt a derék mester, mert ez az óra 1927-ig működött.¹⁰ Az óra kezelői, gondozói közül néhányat ismerünk. 1892-ben Sulyok Ferenc, 1895-ben Tamási Endre, 1899-től Geppel Tivadar volt az óra kezelője.

7 Sz.Sz.BMLt. V. A. 101/A, 9/9, 1866 no.

8 Sz.Sz.BMLt. V. A. 102/7, 83/1863

9 Sz.Sz.BMLt. V. A. 142, 10/5A, 1853

10 A továbbiakban idézett forrásokat ld. Sz.Sz.BMLt. V. B. 186. 925 d. jelzésű pallium. A városi mérnöki hivatal iratainak levéltári rendezésekor a toronyórákra vonatkozó anyagokat csoportosították.

Az 1927-es esztendő jeles dátum a városi toronyórák történetében. A közgyűlés úgy határozott, hogy az evangélikus templom 69 éve működő órája helyett újat készíttet. Március 5-én a polgármester az evangélikus egyház lelkesi hivatalának a következőket írta: „Nyíregyháza város közönsége az 1858. évben rendelte meg az ág. h. ev. templom tornyában lévő városi toronyórát. Az óramű egyes szerkezeti részei Geppel Tivadar órásmester jelentése szerint már annyira elkoptak, hogy új óra beszerzéséről kell gondoskodni. Az ág. h; ev. egyház és a város között fennálló évszázados meleg kapcsolatra való hivatkozással felkérem az egyház nagytiszteletű vezetőségét, hogy szíveskedjék engedélyt adni és hozzájárulni ahhoz, hogy a régi városi óramű leszereltesék, és modern szerkezetű, világító számlappal ellátott, legújabb rendszerű toronyóra állíttassék fel az egyház tulajdonát képező toronyban.”

A polgármester egy másik levele, amelyet Geppel Tivadarnak írt, arról tudósít, hogy a régi órát a reformátusoknak akarták adni. „A városi közgyűlésen az a javaslat tétetett meg, hogy a régi toronyórát, amennyiben az kijavítható, a helybeli református egyháznak ajánlja fel a képviselőtestület. Szíveskedjék azért hozzám írásban bejelenteni, hogy véleménye szerint a régi toronyóra kijavítható-e annyira, hogy azt a ref. egyház használhassa?”

Hogy ennek a felajánlásnak mi lett a sorsa, arról a későbbiekben még szólunk. Az evangélikus egyház az új toronyórára vonatkozó városi kezdeményezéseket örömmel fogadta. A rendelkezésre álló iratokból valószínűnek látszik, hogy ekkor, 1927 márciusának első felében, még nem volt szó arról, hogy a modern óraszerkezethez harangjátékot is kapcsolnak. A város az új óra készítésére már 1926 decemberében pályázatot írt ki. Annak ellenére, hogy Nagy Elek műszaki tanácsos véleménye szerint a Budapesti Óragyár ajánlata volt a legkedvezőbb, a munkát mégis Sowinski József pesti órákészítő cége kapta meg. Geppel Tivadar — a városi órák gondozója — ennek a cégnek az ajánlatát tartotta a legkedvezőbbnek.

A polgármester március 5-én kelt levelében értesítette Sowinski Józsefet a pályázat elnyeréséről. Arra kérte, hogy a részletek megbeszélésére látogasson el Nyíregyházára. Valószínű, hogy a nyíregyházi megbeszélésen került szóba a harangjáték készítése, mert március 22-én Sowinski a következőket írta Kardos István kultúratanácsosnak; „Tisztelettel vagyok bátor szíves tudomására hozni, hogy Szlezák harangöntő úrnál két ízben voltam, alig haza érve Méltóságos Polgármester úr üzletemben volt, azonnal megmutattam a harangok árait és pedig: 8 db. harang 32-8 kg. kb. 1100 pengő. Amennyiben a harangjátékos óra lesz készítve, úgy nagyobb méretű óraszerkezetre van szükség, melynél több az anyag és több a munkabér, ennél fogva több a kiadás.”

A városi közgyűlés március 24-én határozott a harangjáték megrendeléséről, 25-én pedig már értesítették Sowinskit is a döntésről. Módosították a tervezett költségvetést a következőképpen:

„4000 pengő — az óraszerkezet (legalább is olyan nagy, mint a római kat. templom tornyában lévő, 4 világítószámlappal, a számlapok 185 cm átmérőjűek).

360 pengő — az ötödik világító számlap és egy pár mutató.

640 pengő — Harangjáték-szerkezet kalapácsokkal és a megfelelő nagyobb szerkezet árának különbözete.”

Természetesen a harangok elkészítése, a felszereléshez szükséges kőműves munka tovább növelte a költségeket. Időközben az eredetileg nyolc harangból álló szerkezetet is tizenkettőre bővítették.

Bencs Kálmán polgármester 1927 július 23-án írta alá a Szlezák cégnek küldött megrendelést „12 darab kis harangocskáról, melynek súlya kb. 16 kg-tól 35 kg-ig terjed darabonként.” A polgármester a szerződéssel együtt elküldte a tizenkét harang pontos leírását is a harangjáték dallamával együtt. A harangokra a következő felirat került; „Nyíregyháza város közönségének tulajdona 1927. augusztus.”

A városatyák elfogadták a tervezőnek azt az elgondolását, hogy az új szerkezet „ne csupán szöveg nélküli, zenélőóra-szerű dallammal gyönyörködtesse a hallgatóságot, hanem örökítsen meg az utókor számára olyan eszméket és erkölcsi igazságokat, amelyek a harangjáték megalkotóiban és az egész magyar nemzetben a harangjáték idejében éltek.”

Az elgondolás szerint a nap minden órájában más dallamot kell majd játszania a harangjátéknak. Ezek pedig a következők:

1 óraker:

Isten áldd meg a magyart!

2 óraker:

Te benned bízunk eleitől fogva.

3 óraker:

Talpra magyar, hí a haza!

4 óraker:

Nem veszhet el Magyarország sohasem, sohasem!

5 óraker:

Nem, nem, soha! Nem, nem, soha!

6 óraker:

Hej Rákóczi, Bercsényi, Bezerédi
Magyar vitézek nemes vezéri!

7 óraker:

Horthy Miklós azt üzente,
Ne félj magyar senkitől se!

8 óraker:

Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar!

9 óraker:

Erős vár a mi istenünk!

10 óraker:

Fél világgal szembezállva harcol a hős magyar.

11 óraker:

Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga?

12 óraker:

Hiszek, hiszek.

Az óraszerkezet és a harangjáték alig egy fél esztendő alatt elkészült annak ellenére, hogy a munkálatokat több dolog is hátráltatta. Három budapesti gyár-

nak kellett összehangolnia a tevékenységét, hiszen más cég készítette az órát, más a harangokat és ismét más az óra számlapját és szögletvas keretét. Ez utóbbit a Schubauer Lakatosáru és Gépműhely, amelyik 1927 augusztus 16-i levelében arról panaszkodott, hogy „munkás szabatázs és munkás sztrájk” teszi lehetetlenné a szerződés teljesítését. „Végtelenül sajnáljuk, de minden sürgetésük dacára sem tudjuk a fenti kérdéses karikákat illetve gyűrűket folyó hó 23-ra leszállítani, minthogy a t. Cím nagyon jól tudja, hogy azok elkészítésén vezetőinket dolgoztatjuk csupán, és ezt is különös előzőkénységből tesszük csupán a t. Címmel szemben, minthogy vezetőinket jogunk nincsen ezen munka bevégzésére kényszeríteni.”

Hogy a költségek csökkenjenek, a város 50%-os szállítási kedvezményt kért a kereskedelemügyi minisztertől. Kedvezmény illetve ugyanis a harangok vasúti szállítását, amennyiben azok a háborúban elrekviráltak pótlását szolgálták. Mivel azonban az evangélikus templom harangocskái esetében erről nem lehetett szó, a miniszter a kérelmet elutasította.

A képviselőtestület minden igyekezete ellenére nemhogy csökkentek volna, inkább növekedtek a költségek. Be kellett vezetni a toronyba a villanyt, hiszen az új óra számlapjait meg kellett világítani. Ezzel együtt villanycsengőt szereltek a toronyba, hogy az öröknek a földszintről jelzéseket adhassanak. A próbauzemelés során derült ki, hogy bizonyos alkatrészeket ki kell cserélni. Négy fogaskerék egy vashenger és egy vasállvány már itt készült Nyíregyházán az Irsai és Társa Vasöntöde Gép és Szivattyúgyárban. Ez 1200 pengő többletköltséget okozott, amit a város csak nehezen akart elfogadni.

1928 január 24-én végre mégiscsak megszólaltak a harangocskák. Az átadáson készült jegyzőkönyv szerint azonban a hallgatóságnak kevés örömet okoztak. Az óraszerkezetet kifogástalannak találták csakúgy, mint a Sowinski cég által készített harangjáték-hengert és a kalapácsrendszert is. A harangocskák hangját azonban erősen kritizálták. Kardos István tanácsos úr megfogalmazása szerint azok nem tiszta hangolásúak, nincs meg a harangok összhangja, ezért nem adják vissza tisztán a kívánt dallamokat.

A Szlezák cég képviselőjével egyetértésben arról döntöttek, „hogy a dolgon csak úgy lehet segíteni, ha más megfelelő dallamot vesznek fel, amelyik befejezett és alaphangon végződik, továbbá az összhangosítás a harangok természetének megfelelően egyszerűbb és jólhangzóbb lesz, végül Szlezák cég szállíttassék fel a hibás hangolású harangok kijavítására.”

Még ugyanezen a napon a polgármester levelet írt a Szlezák cégnek, melyben közli, hogy „a szakértő bizottság véleménye alapján a harangokat nem vesszük át.”

Február 9-én már újra leszerelték a harangokat és esztergályozással igyekeztek tisztább hangzásúvá varázsolni azokat. Végül mindkét fél megelégedésére kialakult a csiszoltabb hangzás, megszületett az egyszerűbb dallam. A későbbiekben a város és a készítők között már csak a kifizetéseket illetően volt vita. Az építkezés és szerelés teljes költsége 15279 pengő volt, amely a város költségvetésében jelentős tételnek számított. Ezt az összeget

részletekben fizette ki a város, alkalmanként csak felszólításra. Sowinski többször is írt ebben az ügyben a polgármesternek, néha már bírósággal fenyegetőzött, de a teljes összeg kifizetésére csak júliusban került sor. A jóhírű órásmeser utolsó levelében végül tisztelettel bocsánatot kért a polgármestertől „azért, mert olyan gyakran írtam követelésem ügyében, de méltóságodban volt bizalmam s tudtam, hogy bajomon csak méltóságod tud segíteni.”

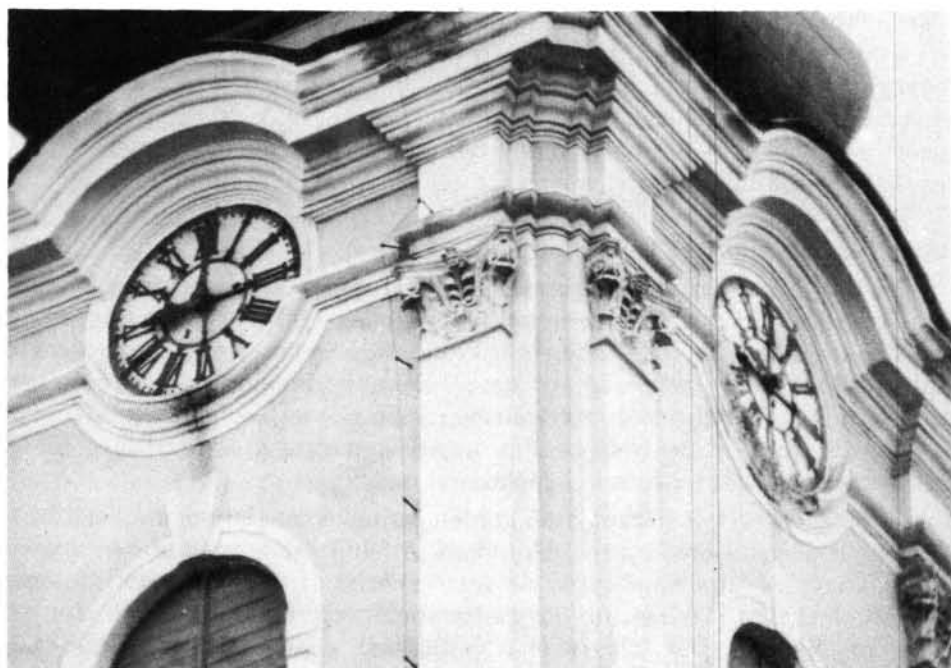
Bizonyára elnyerte Bencs Kálmán „bocsánatát”, mert a polgármester 1928 december 7-én elismerő levelet küldött a cégnek:

„Nyíregyháza város hatósága részéről kívánságára szívesen igazolom, hogy a nyíregyházi ág.h.ev. templom tornyába Ön az 1927. év folyamán zenélő szerkezettel ellátott városi toronyórát készített. Ez a toronyóra minden tekintetben kifogástalan, pontosan jár, kézzel készített kiváló óraszerkezete van, amelyet a készítés ideje óta javítani egyszer sem kellett. Az órának öt világító számlapja van. Az óraszerkezethez kapcsolt harangjáték-szerkezet illetve kalapácsrendszer is teljesen kifogástalanul működik.”

Az óraszerkezet és harangjáték apróbb javításokkal 1968-ig működött. Ekkor került sor nagyobb arányú felújításra. A felújítást természetesen a tulajdonos, vagyis a város végeztette. Az óraszerkezet javításakor talán ideológiai megfontolásból az is felmerült, hogy a harangjáték dallamait megváltoztatják. Az evangélikus egyház képviselői a változtatás ellen erélyesen tiltakoztak. Megyer Lajos igazgató lelkész és Balczár István egyházfelügyelő levélben kérték a Hazafias Népfront Megyei Bizottságát, járjon közbe, hogy a felújított szerkezet továbbra is a régi dallamokat játszassa!

„Alulírottak, mint a nyíregyházi evangélikus egyházközség elnöksége azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulunk a Hazafias Népfront Mélyen Tisztelt Bizottságához..., hogy az evangélikus templomunk tornyán elhelyezett és Nyíregyháza város közönségének tulajdonát képező harangjáték helyreállítása... alkalmából, a harangjáték dallamának megállapításakor szíveskedjenek tekintetbe venni, illetve meghallgatni a város ősi lakosainak, a szlovák eredetű, de jó magyarrá lett „tírpákok”-nak a harangjáték számára helyet adó templom 2000 lelkes népének kívánságát és kérését. Amikor Nyíregyháza város 1927-ben, külföldi mintára a harangjátékot beszerezte és azt az evangélikus templom tornyába elhelyezte, nemcsak a legmegfelelőbb helyet találta meg ezzel idegenforgalmi szempontból is, hanem értékelte és becsülte a város fejlesztésében és életében olyan komoly és döntő szerepet játszó tírpákság szolgálatát és munkáját, ugyanakkor természetesen tartotta, hogy az evangélikus templom tornyában elhelyezett harangok az evangélikus egyház által kért korál-dallamokat játszanak. Ezek a dallamok azután összenőttek az emberekkel, szinte azt is mondhatnánk, hogy úgy lettek a harangok összeválogatva, hogy ezeket a dallamokat adják ki, illetve szólaltassák meg, s azok megváltoztatása tudomásunk szerint nehéz, szinte lehetetlen — igen nehéz visszhangot váltanánk ki a város érdekét és annak fejlődését mindenkor szem előtt tartó népünk szívéből. Ezekre a szempontokra vló tekintettel az lenne a tiszteletteljes kívánságunk és kérésünk, hogy a dallam megállapítására szervezzenek egy bizottságot, amelyben egyházunk képvisellete is helyet találna és ez a bizottság mérlegelje és tegye komoly vizsgálat tárgyává evangélikus egyházunk kérését.”¹¹

11 Sz.Sz.BMLt. XXVII. 204, 12/a

1. kép Az evangélikus templom toronyórája (1992)

Abb. 1. Turmuhr der evangelischen Kirche (1992)

A tiltakozás sikeres volt, mert azóta is — kicsit talán hamisan — a Jövel Szentlélek Úristen kezdetű korál dallamot játssza a harangjáték.

Az 1968-as felújítás óta 23 év telt el. A mostanában tapasztalható üzemzavarok azt bizonyítják, hogy a Bencs Kálmán polgármester úr által megdicsért szerkezet ismét megérett egy nagyobb felújításra. (1. kép)

A város második toronyórája — mint ahogyan azt már említettük —, a *római katolikus templom* tornyát díszítette. Ez az a szerkezet volt, amelyet az evangélikusok tornyából 1836-ban szereltek le, vagyis feltételezéseink szerint a város első órája. Az áttelepítéskor bizonyára felújították, de hogy új helyén meddig szolgált az öreg szerkezet, azt csak találgatni lehet. Egy 1895-ös forrás a római katolikus templom óráját 19 évesnek mondja, ezek szerint 1876-ban cseréltek órát a tornyon. Azt azonban nehéz elképzelni, hogy az áttelepített óra eddig szolgált volna. Ez ugyanis azt jelentené, hogy az első óra közel 100 esztendeig mutatta volna az időt a nyíregyháziaknak. Ez pedig a korabeli technika színvonalát és a többi óra történetét ismerve szinte lehetetlen.

Valószínűbb az, hogy 1876-ban a római katolikus templom tornyán már a harmadik óra állott. Feltételezzük tehát, hogy 1836 és 1876 között az áttelepített öreg óra mellett egy másik is szolgált. Az 1876-ban készült óráról is csak kevés adattal rendelkezünk. Nem tudjuk készítőjének nevét — ami talán nem is igazán baj, hiszen ez a szerkezet nem a legjobban sikerült. Alig több,

mint húsz esztendő után már ki kellett cserélni. A város 1896-ban határozta el a cserét és ehhez 1000 forint fedezetet biztosított. A Közgyűlés Majn Károly pesti órát bízta meg a munkával, aki 750 forintért, 1897 júliusára el is készítette az új szerkezetet.¹²

A villanytelep 85 forintért beszerelte a világítást, így ez az óra volt az első, amelyet a városban éjszaka villanyfény világított meg. Ez sem szolgálta azonban sokáig a város lakosságát. A városi közgyűlés már 1902-ben arról határozott, hogy „ha új római katolikus templom építtetik, az új rk. templom tornyába új városi óra állíttatik.”¹³

1904-re megépült az új római katolikus templom, de az új órát nem a város, hanem a templom építtetője Samassa József egri érsek készítette el.

A város az alig hétesztendős „rég” órát pedig felajánlotta a református egyháznak. Mivel a református templom tornyán még nem volt óra, az egyház örömmel fogadta az ajánlatot, de az áttelepítés költségét — 260 koronát — nem tudta előteremteni. A templom lebontása után így az óra a városháza udvarán lévő kamrába került.

A régi templom berendezéseit, használható anyagát árverésen értékesítették, az órát azonban nem árverezték el. Ezt biztosan tudjuk, mert 1927-ben a polgármester a régi órát a városi „gyűjteménytárba” akarta elvitetni. Ezért utasította a műszaki tanácsost, hogy tegyen jelentést az óra hollétéről és műszaki állapotáról. A polgármester talán azt gondolta, hogy a régi óra azonos a város első órájával, ezért igyekezett annak „akár csak egy darabját is” megmenteni.

Az ügyben meghallgatták Bartos Györgyöt, a Jéggyár nyugdíjas főgépészét is, aki elmondta, hogy a városháza kamrájából a régi óra a Jéggyár udvarára került és ott a lakatosok felhasználták annak alkatrészeit. Arra biztosan emlékszik, hogy „az óralapok lemezanyagából a szemétygyűjtőkocsik és trágyahordó targoncák javítottak ki.”¹⁴ Így a régi óra egyetlen darabkáját sem tudták megőrizni.

A városi gyűjteménybe került viszont az evangélikus toronyból 1927-ben leszerelt óra. Ezt a Sowinski cég akarta megszerezni, mégpedig úgy, hogy a régi óra leszerelésének munkadíjaként megkapja. A polgármester azonban az ajánlatot elutasította: „nem teljesíthetem a cégnek azt a kérését, hogy a régi óraszerkezetet és a számlapokat térítés nélkül részére engedjem át, mert sem az első írásbeli ajánlatában, se a szóbeli tárgyalások alkalmával nem fordult elő, és mert a város részére óhajtom a régi órát megőrizni.”¹⁵

A Samassa József által 1904-ben ajándékozott órákat örömmel fogadta a város lakossága. Ezeket is villanyfény világította meg. Ez a megvilágítás azonban nem volt tökéletes az eseményről tudósító újsághír szerint: „Az új róm. kat.

12 Sz.Sz.BMLt. V. B. 186. 92 d, 5. f.

13 Sz.Sz.BMLt. V. B. 186. 92 d, 5. f.

14 Sz.Sz.BMLt. V. B. 186. 92 d, 83. f.

15 Sz.Sz.BMLt. V. B. 186. 92 d, 23. f.

2. kép A római katolikus templom toronyórája (1992)

Abb. 2. Turmuhr der römisch-katholischen Kirche (1992)

templom tornyán lévő órák néhány nap óta mutatják az időt, még pedig éjjel is, mert ahogy beáll a sötétség, az áttetsző óralapok mögött meggyújtják a vilnyilámpákat. Ezeknek a toronyóráknak azonban egy igen nagy hibájuk van. A rendeltetésük az lenne, hogy nyilvánossá tegyék az idő állását, de úgy az óralapok számjegyeinek a stílusa folytán, valamint amiatt, hogy a fehér óralapok aranyozottak, nem pedig feketék, a mutatói éppen hogy a városháza téren járóknak teszik meg azt a szolgálatot.”¹⁶

1978-ban kezdődött el a katolikus templom nagyobb arányú és több évig tartó felújítása. Ennek részeként cserélték ki a toronyórákat is. Az új órát Ulm városa ajándékozta az egyháznak. Ez az óra már teljesen elektronikus és képes arra, hogy 12 órás áramkimaradás esetén is pontos időt mutasson. (2. kép.)

A református templom tornyára 1904-ben került volna először óra. Ahogyan már említettem, a város a régi katolikus templom óráját ajánlotta fel az egyháznak, mely azonban nem tudta előteremteni az áttelepítés költségeit.

Nem volt sikeresebb az 1927-es ajándékozási kísérlet sem. Az evangélikusok tornyán lévő óra 69 évi szolgálat után annyira elkopott, hogy nem lett

16 Nyírvidék 1904. január 31.

3. kép A református templom toronyórája (1992)

Abb. 3. Turmuhr der reformierten Kirche (1992)

volna gazdaságos a felújítása és az áttelepítése Geppel Tivadar órásmester szakvéleménye alapján.¹⁷

1933-ban még mindig nincs órája a református toronynak. Az esztendő végén készített városi vagyonleltárban csak az evangélikus templom órája szerepel.¹⁸ A katolikus tornyok órái természetesen nem szerepelhetnek a leltárban, hiszen azok nem városi, hanem egyházi tulajdonban vannak. 1936-ban felújították a református templomot. A felújítás részeként a befogadóképesség növelésére vasbeton karzatot építettek. Ekkor került sor az új toronyóra felszerelésére is. 1936 április 3-án a Nyírvidék rövid tudósításban számolt be az eseményről: „a nyíregyházi református templomot ízlésesen átalakították, jóval több férőhelyet biztosítottak a templomban, amelynek külső ornamentikája is megújult. A legnagyobb újítás azonban az új toronyóra, amely csinos, pontos időmutató és a környék lakosságának nagy öröme szolgál.”¹⁹

A csinos és pontos új időmutató a II. világháború zavaros éveiben tűnt el. 1942-ben még a helyén állt, ugyanis a város két toronyórát gondoztatott Geppel Károly órásmesterrel. Mivel a római katolikus templom tornyán lévő óra nem

17 Sz.Sz.BMLt. V. B. 186. 92 d, 88. f.

18 Sz.Sz.BMLt. V. B. 192. 1 d.

19 Nyírvidék 1936. április 3.

a városé volt, feltételezzük, hogy az evangélikus és a református templom toronyóráiról van szó.

Geppel Tivadar fia azzal a kéréssel fordult a városhoz, hogy „a lejáró vállalati megbízást versenytárgyalás mellőzésével, szabadkézből hosszabbítsa meg. A két toronyórának és 41 db különböző hivatali órának évi 900 pengős karbantartási költsége évekkal ezelőtt versenytárgyalás útján alakult ki. A vállalt munkálatokat Geppel Károly órásmester ezidő szerint is kifogástalanul teljesíti.”²⁰

Közel ötven évig nem volt óra a reformátusok tornyán. *1990-ben* került sor ismét a templom tatarozására. Ezzel egyidőben új órát kapott a torony. Az új óra Váradi Sándor nyíregyházi polgár ajándéka. A nyíregyházi toronyórák történetében eddig példa nélkül álló cselekedet jó hír az ország sok-sok mozduatlanságra kárhozottatott toronyórájára nézve. Reménykedjünk, hogy a mutatók újra elindulnak! (3. kép)²¹

„Ganze und halbe Stunden soll sie schlagen!” Die Geschichte der Turmuhren von Nyíregyháza

Mit dieser Studie möchte der Verfasser die Geschichte der Kirchturmuhren von Nyíregyháza auf der Grundlage des archivalischen Quellenmaterials aufarbeiten. Die Turmuhren spielten als jahrhundertlange Diener der Gemeinschaften auch vor einigen Jahrzehnten noch eine große Rolle im Leben der Dörfer und Städte. Sie regelten den Lebensrythmus vieler Menschen, legten die Stunden der Arbeit, der Ruhe und des Vergnügens fest. Heute, im Zeitalter der Digitaluhren ist diese disziplinierende, koordinierende Funktion überholt. Meist stehen ihre Uhrwerke still und zeigen — von Rost zerfressen — den letzten Augenblick im Dienste der Gemeinschaft an.

Die erste Turmuhr von Nyíregyháza zierte den Turm der evangelischen Kirche. Wahrscheinlich wurde sie im Jahre der Errichtung der Kirche, 1786, oder kurz danach angebracht. Die erste authentische Quelle über diese Uhr stammt aus dem Jahre 1808 und gibt darüber Auskunft, daß sich die Uhr im Besitze der Stadt befand und also auch von dieser instand gehalten wurde. Diese Uhr diente der Stadteinwohneschaft nach mehreren Reparaturen und Erneuerungen bis 1843.

Von den Dokumenten des Archivs wurde der Name des Herstellers der zweiten Uhr überliefert. Diese fertigte der Uhrenmeister József Stantzel aus Eger im Auftrage der Stadt für 800 Pengő an. Die Uhr lief aber nur bis 1858, was zu beweisen scheint, daß der Uhrenmeister aus Eger die von der Stadt gestellten strengen Fertigungsvorschriften doch nicht ganz befolgt hatte.

20 Sz.Sz.BMLt. V. B. 181. II. 88.

21 A fotókat Belánszky-Demkó Péter készítette.

Die dritte Uhr wurde von Uhrenmeister János Schelle angefertigt und sie diente der Stadt bis zum Jahre 1927. Im selben Jahr beschloß die Stadtversammlung nämlich, anstelle der 69 Jahre alten Uhr eine neue mit klingendem Uhrwerk für den Turm der evangelischen Kirche in Auftrag zu geben. Das neue Uhrwerk fertigten Budapester Meister an, Glockengießer Szlezák und Uhrmacher Sowinski, das zusammen mit der Zeitanzeige Choräle abspielte. Dies ist die vierte Uhr im Turm der evangelischen Kirche, die bis zum heutigen Tage funktionsfähig ist.

Der Turm der römisch-katholischen Kirche wurde erstmals 1836 mit einer Uhr ausgestattet, und zwar mit jener, die man am evangelischen Kirchturm ausbaute. Offensichtlich war sie erneuert und die abgenutzten Teile ausgetauscht worden. Wie lange sie an ihrem neuen Platz die Stunden anzeigte, wissen wir nicht. Die Quellen deuten darauf hin, daß die Uhr in diesem Turm in den 1870er Jahren ausgewechselt wurde. Aber es scheint fast unmöglich, daß die umgesetzte Uhr bis zu diesem Zeitpunkt funktioniert haben soll. Vermutlich fand auch in der Zeit zwischen 1836 und 1870 ein Uhrenaustausch statt, von dem die Quellen allerdings nicht berichten.

Sicher wissen wir hingegen, daß die Stadt im Jahre 1896 auch für diesen Turm eine neue Uhr beim Pester Uhrmacher Károly Majn in Auftrag gegeben hat. Dies war die erste Uhr in der Stadt, deren Zifferblatt nachts beleuchtet wurde. Diese Uhr aber war nur acht Jahre im Dienst. Mit Spenden des Erzbischofs József Samassa von Eger wurde nämlich eine neue römisch-katholische Kirche errichtet, und als Geschenk des Bischofs erhielt der Kirchturm auch eine neue Uhr. Diese Uhr stand bis 1978 im Dienste der Bürger, als nämlich die Stadt als Geschenk der Stadt Ulm eine elektronische Uhr am Kirchturm anbringen ließ, die auch heute noch funktioniert.

Der Turm der reformierten Kirche wurde erstmals 1936 mit einer Uhr ausgestattet, die aber in den Jahren des Zweiten Weltkrieges beschädigt wurde und verschwand. Nach etwa 50 Jahren erhielt dieser Kirchturm erneut eine Uhr, ein Geschenk von Sándor Váradi. Dies als schönes Beispiel der Selbstlosigkeit, gleichzeitig damit die Hoffnung weckend, daß auch in anderen Städten Ungarns die eingerosteten Uhrwerke an den Kirchtürmen vielleicht zu neuem Leben erwachen.

Ferenc NAGY
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei
Levéltár
Nyíregyháza
Pf. 187. H-4401

Beszámoló az 1986 június 23-a és 28-a között Linz-Bergben végzett régészeti feltárásról

NÉMETH PÉTER

Előzmények: A nyíregyházi tűzoltórelikviák ausztriai elásásáról 1973, a milánói aranyérem múzeumi átadása óta volt tudomásom. 1974-ben történt igazgatói kinevezésem után több ízben is megkeresett *Jaroscák János* nyíregyházi tűzoltóparancsnok, hogy kíséreljük meg a relikviák visszaszerzését, azonban a BM vezetői elzárkóztak a kiutazás engedélyezésétől.

1983-ban merült fel a remény, hogy 1984-ben, a nyíregyházi tűzoltóság 100. évfordulója alkalmából kísérletet tegyünk egy régészeti módszerrel is kombinált „kincshásásra”, azonban ehhez tisztázni kellett azt is, hogy mit is kutatunk. Akkori munkatársaim megírták az évfordulóra a 100 éves tűzoltómúltat, megrendezték a meglévő anyagból a nagysikerű kiállítást, melyen az országos tűzoltóparancsnok, *Varga Károly* is részt vett. A vele történt beszélgetésen pendítettük meg *Márton Lajos* megyei parancsnokkal és *Pócsi József* helyettesparancsnokkal együtt a Linz mellett elásott relikviák ügyét, s az országos parancsnok biztatása volt a jel arra nézve, hogy megtegyük az első gyakorlati lépéseket. *Bene János* kollégám kapta a feladatot a még élő, Linzben is szerepet játszó tűzoltók felkutatására, interjúk készítésére, az elrejtett kincsek számszerű felsorolására. Ezek után kerestük meg a Külügyminisztérium illetékeseit, ahol bécsi követségünk követtanácsosa, *Lengyel László* úr kitűnő készséggel vette kezébe az ügyek intézését, az osztrák fél, a Bundesdenkmalamt engedélyének megszerzését. Mindez még 1984-ben történt, sőt még ebben az évben *Bene János* — *Sztankó István* volt tűzoltóval együtt — *Lengyel László* társaságában helyszíni szemlét is tett.

Azonban az osztrák fél engedélye több kiegészítés kérése után több mint egy év elteltével született meg, s a devizális ügyek intézése sem azonnal történt. (Itt kell megemlítenem, hogy a kiutazás költségeit *dr. Pusztai Ferenc* miniszterhelyettes és Szabolcs-Szatmár megye Tanácsa állta.) Közben magunknak is át kellett alaposan gondolni az egy hetesre tervezett feltárómunkát, különösen azután, hogy a megváltozott természeti körülmények

miatt maga az elrejtésben résztvevő sem tudott egyetlen biztos fogózkodót sem adni a helyszíni szemle során. Kollégáimmal, *Bene Jánossal* és *Szikora István*-nal éjszakákba nyúlóan vettünk számba minden lehetőséget, így került sor *Pattantyús Á. Miklós* geofizikus (Eötvös Lóránd Geofizikai Intézet Budapest) megkeresésére, akivel az Intézet műszereit még itthon, a nyíregyházi Múzeumfaluban is kiprobáltuk. Sikerként könyvelhettük el, hogy szállásunkról *Csepányi Ferenc* c. prépost, szabolcsi főesperes, egri kánonok és nyíregyházi plébános — múzeumunk barátja — a linzi St. Antonius plébánia magyar vezetője, *dr. Balogh Vince* úr révén gondoskodott. Így végképp rajtunk múlt, hogy végül is mikorra tűzzük ki a helyszíni kutatómunkát. Főiskolai elfoglaltságom miatt — no meg a csernobili katasztrófa ránk is kedvezőtlen ausztriai visszhangja miatt — úgy döntöttünk, hogy 1986 június 23-28-a között fogunk dolgozni. A tét nem volt kicsi: a sajtóelőzetesek, a helyi rádióban elhangzott interjúk, az akkoriban óriásinak tűnő devizatámogatás (szállás + napidíj: 6400 ATS/fő/8 nap) után is számolnunk kellett azzal, hogy munkánk sikertelen marad, üres kézzel kell hazatérnünk, mint ama regensburgi gyászmagyaroknak ezer évvel korábban. Egyébként is ez volt az első külföldön végzett magyar régészeti kutatás 1945 után!

Az alábbiakban a helyszínen készített régészeti naplómát teszem közzé minden változtatás nélkül.

Ásatási jelentés az 1986 június 23-28. közötti Linz-Berg-i munkákról

1986. június 22. (vasárnap): Találkozás 14 h-kor a Jósa András Múzeumban, az ásatási felszerelés bepakolása az AI 60—99 rendszámú Volga személygépkocsiba, időközben a gépkocsi meghibásodott részének javítása. Érkezés Budapestre 18.30 h-kor, az I. ker. Piroska u. 7. szám alatt *Pattantyús Á. Miklós* geofizikus műszereinek bepakolása a gépkocsiba, majd érkezés Sopronba 23 h-kor. Szállás a Központi Bányászati Múzeum vendégszobájában.

1986. június 23. (hétfő): A Sopron-Klingenbach-i határátkelőn másnap reggel négyen léptük át a határt; *dr. Németh Péter*, a Jósa András Múzeum régész-igazgatója, *Bene János* történész, *Pattantyús Á. Miklós* és *Szikora István* gépkocsivezető. A magyar oldalon fél, az osztrákon egy órát kellett várni az atakarné (A. T. Carnet) miatt, amivel az Eötvös Lóránd Geofizikai Intézet 60 000 dollár értékű műszereit átvisszük. Bécsben ebéd miatt egy rövid megállás, továbbindulás Linzbe, ahol szállásunkat rövid fél óra alatt elfoglaltuk a linzi Diocesenhaus vendégházában. 17.30 h-kor továbbindulás a helyszínre, hogy annak ismeretében kezdjük meg másnap a munkát. Az 1984-es útvonalrajz (amelyet *Lengyel László*, a Collegium Hungaricum akkori igazgatója készített) elsősorban tájékoztató, fél óra alatt a helyszínen vagyunk.

A felszínen szabályosan látható mélyedéseket figyelünk meg, amelyek az egykori barakksorokhoz kapcsolódhatnak (ez utóbbiaknak is a besüppedt, tek-

1. kép Pattantyús Á. Miklós mérnök mágneses anomália keresése közben

nő alakú mélyedése a felszínen kivehető). A gyors kitűzés után látjuk, hogy a mélyedések szabályosan, egymástól kb. 12 m-re helyezkednek el, egy sort alkotnak. E szabályos mélyedések száma 6, talán még 1 vehető hozzájuk, de ezt a növényzet nagyon takarja. 19 órakor visszaindulunk Linzbe, ahol telefonon lakásán megkeressük dr. *Gerhard Sedlak* urat, udvari tanácsost, a Bundesdenkmalamt felső-ausztriai vezetőjét (Oberkonservator), akinek bejelentjük megérkezésünket. Telefonon jelzi, hogy minden rendben van, ami az engedélyt illeti, ha ásni akarunk, kijön, péntek reggel hívjuk fel a hivatalában (tel.: 66-32-19, otthoni tel.: 23-85-602). Dr. Balogh Vince úr, aki szállásunk intézésében járt közben, felhívta a figyelmemet, hogy a területileg illetékes tanácsnál is jelentésük beérkezésüket.

1986. június 24. (kedd): Indulás 8.30 h-kor esőben a helyszínre. Pattantyús Á. Miklós a kontroll-műszert az erdő szélén az egyik háznál kívánja elhelyezni, azonban az időközben megérkező férj elzavart bennünket. Miután egy másik közeli háznál már tegnap próbálkoztunk (ott kisgyermek halála miatt mi kullagtunk el), a kontroll-mérésről lemondunk. Bene-Pattantyús a tegnap talált mélyedéssor közepét karóztta ki, Pattantyús e sorban méréseket végzett, Bene a másodikra egy 2,5 x 3 m-es szelvényt tűzött ki. Németh. P. a gépkocsivezetővel Puckingba utazott, hogy a Gemeinderatnál bejelentkezzék. A polgármester távollétében *Johann Schickmayr* úr, a hivatalvezető fogadott, akinek ismerttettem munkánk célját, bemutattam a Denkmalamt levelét, valamint Sedlak úrral folytatott telefonbeszélgetésünkről is említést tettem. Visszatérve az ásatás színhelyére, a már megkezdett szelvényben kb. 50 cm mélyen egy 180 x 130 cm-es elszíneződést észleltünk, eléggé halványan, amely 200 x 150 cm-es

felszíni méretnek felelhetett meg. A mélyedésből tölténytáska lövedékekkel, GRÁNIT (Made in Hungaria) feliratos törött tányér került ki többek között. A gödör lefelé szűkült, majd megszűnt, szemétgödörre utaló jelek a továbbiakban nem kerültek elő.

Megállapítottuk, hogy a felszínen szemétgödörnek vélt mélyedéssor a barakkokhoz tartozó WC-k sora lehetett, ezt a gödör alján lelt két keresztgerenda is igazolja. Ezt erősíti meg, hogy ezek helyére a háború után nem történt erdőtelepítés, ekkor ugyanis még jól láthatók lehettek. Így a kiásott szelvény betemetése után az e sortól az erdei út felé, tehát D-re eső területen kerestünk újabb, immár szemétgödörnek tartható mélyedéssort. Pattantyús mérései szerint a felszínen látható két kiemelkedő domb közül az 1. mutat anomáliát, valamint ugyanebben a sorban a 3., ahol süppedés jelzi a fenyőágakkal borított egykori szemétgödört. Az 1. szemétdombba beletúrva megállapíthattam, hogy ott gödörnek nincs nyoma, a szemetet — amely eléggé újkorinak tűnt — a környék lakói hordhatták össze, s takarták le földdel. Ezért a besüppedt szemétgödör ásatásához kezdtünk, amelynek a felszíne 3 x 3 m-es. Munkavégzés 19.30 h-kor, érkezés Linzbe 20 h-kor. Délután megérkezett *Csendes Csaba*, a Képes Újság hírlapírója.

1986. június 25. (szerda): Indulás reggel 8 h-kor Bergbe, de már ekkor kiderült, hogy Németh P. lábszárába kullancs fúródott. Miután teljesen bevette magát, kiszedni nem tudtuk, ezért a nettingsdorfi üzemorvoshoz utaztam be autóval, ahonnan 10.30 h-kor szabadultam. A helyszínen dolgozó Bene és Pattantyús kollégák közölték, hogy időközben megérkezett a terület erdésze, aki a munkákat azonnali hatállyal leállította. Rövid idő múlva autóval feltűnt az erdész és a helyi csendőrség. *Günther Klausner* mérnök úrnak, a kremsmünsteri főapátság főerdészének elmagyaráztam munkánk célját, az ezzel kapcsolatos engedélyeket bemutattam, azonban ő közölte, hogy a főpát úr engedélye nélkül tovább nem dolgozhatunk, sőt az időközben kimélyített szelvényünket is temessük be. Kértem, hogy szíveskedjék felhívni dr. Sedlak urat, megadtam mindkét telefonszámát, hiszen ő intézte engedélyeinket, de azt is közöltem, hogy a puckingi Gemeinderat szerint az erdő állami, s nem magán. A főerdész elment telefonálni, a csendőrök pedig útlevelünk adatait írták fel, amikor befutott *Oláh Tibor*, az MTI fotóriportere, akit dr. Balogh Vince úr kalauzolt ki a helyszínre. Balogh úr volt kedves közbenjárni az érdekünkben, vállalta a szükséges engedély beszerzését, sőt azt is elintézte kérésünkre a főerdész úrnál, hogy a gödörben tovább dolgozhassunk.

A gödörből rendkívül sok szemét, állatcsontok mellett tűzoltó mázsószeg, nyomócsővé, magyar feliratú (Weiss Manfréd Csepel) lábosok, tálak, fogkrémes tubusok (Kaloden), üvegcserepek, vasdarabok, töltények, cipők, csizmák kerülnek a felszínre az agyagos, néhol trágyává érett földből. A gödör az erdei útra merőlegesen 20,8 m-re fekszik.

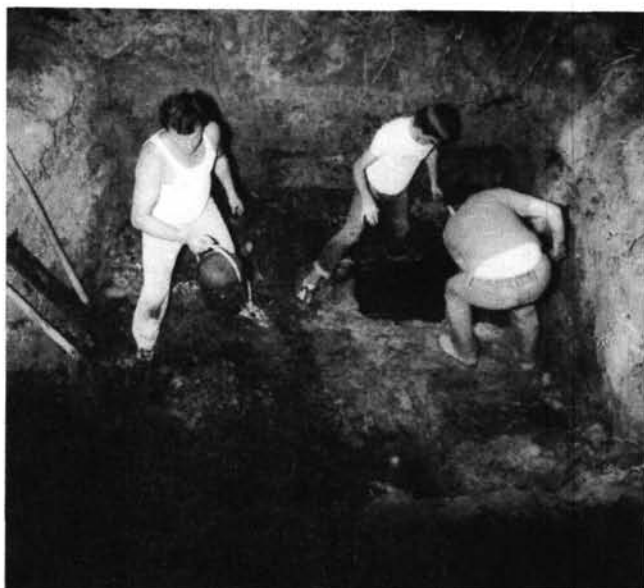
12.25 h-kor Szikora István jelezte, hogy elérve a gödör alját, annak É-i, általam megadott oldalában beásást észlelt. A gödör aljának gyors megnyesése után a sárga színű, agyagos altalajban élesen kibontakozó négyszögletes folt

2. kép A tűzoltórelikviákat tartalmazó láda tetejének felbontása
(Bene J., Szikora I.)

3. kép A tárgyak kiemelése a ládából
(Szikora I., Bene J., Pattantyús Á. M.)

4. kép A talajvíz kimerése a ládából

5. kép Dr. Gerhard Sedlak úr (Oberkonservator) és Balogh Vince plébános (Linz) a szerzővel

bukkant elő, amelynek letakarítása után kb. 15 cm mélységben megtaláltuk az elásott láda fedelét. A láda méretei: 98 cm hosszú, 50 cm széles és (már a kibontás után mért adat) 72 cm mély, ill. magas. Sajnos, a láda gödrében a kitakarítás után már feljött a talajvíz azzal fenyegetve, hogy a ládát előnti, ez azonban szerencsére nem következett be.

Az időközben visszaérkező Klausner úrnak megmutatva az eredményt, vele kocsiba szálltam, a kb. 15 km-re fekvő lakásába mentem, ahonnan telefonon jeleztem dr. Sedlak úrnak, hogy a ládát megtaláltuk, s kértem, hogy szíveskedjék a helyszínre fáradni. Ugyanakkor értesítettük a kremsmünsteri főapát-ságot is, ahol közölték, hogy az engedélyt a további munkákhoz megadják.

15 h-kor fogunk hozzá a láda felnyitásához, amely az előzetes remények helyett nem volt viaszosvászonba burkolva, csak papírral és szénával kitömve, így reményeink eléggé lelohadtak a tárgyak épségét illetően. Kb. két órába tellett, amíg a láda teljes tartalmát kiszedtük, összesen 35 tárgyat, ebből 5 azonban teljesen tönkrement. Ez az utóbbi 5 db olajkép volt, amelynek csak a rámája maradt fenn, a képek között fényképeket is elrejthettek, erre a bróm-színű papírlapok utaltak. A képkeretek mérete (belső) 62,5 x 45 cm, Bene János szerint a tűzoltóság által megörökített kiválóságok portréi voltak (Sztarek, Széchenyi Ödön stb). Sem a kereteket, sem a ládát nem hoztuk el, ez utóbbit a víz miatt kiemelni nem tudtuk, visszatemettük.

A kiemelés után valamennyi darabot becsomagoltuk, majd dr. Sedlak úr kívánságára (nehogy a helyi lakosok lássák) Linzbe szállítottuk, ahol szállá-sunkon a mosható darabokat langyos vízzel a sártól és az elrohadt szénától megtisztítottuk. Munkavégzés este 9 h-kor.

1986. június 26. (csütörtök): Kollégáim reggel 8 h-kor kiutaztak Bergbe, hogy az ásatás színhelyét rendbetegyék, a kiásott szemétgödört betemessék (18 m³, valamint a beásás). Magam telefonáltam Bécsbe Komjáthy Lászlónak, a CH igazgatóhelyettesének, akit csak 10 óra után értem el, valamint Nyíregyházára, a Magyar Rádióknak. Komjáthy úr közölte, hogy a héten nem rendelkezik gépkocsival, ill. gépkocsivezetővel, lejönni nem tud, ezért helyezük biztonságba az anyagot, s ő a következő héten érte jön. Így megállapodtunk, hogy a tárgyakat dr. Balogh Vincénél Linz, Salzburger Str. 24. sz. alatt találja meg, ezeket igazolás ellenében átveheti.

Időközben megérkezett a Magyar Televízió és a Képes 7 két-két újságírója, akik riportot készítettek a helyszínen, feltartva a munkákat. A gödör betemetésével délután 15 órakor végeztünk, ezután búcsút vettünk a terület főerdésztől, Klausner úrtól, aki bemutatta a lakásán őrzött nagyértékű fegyver- és trófea gyűjteményét. Majd Linzben a TV és az újság kérésére az összes jelentős darabot szálláshelyünkről fotózásra vittük. A TV munkatársaitól 19 órakor váltunk el.

1986. június 27. (péntek): Megállapodásunk értelmében délelőtt 9 órára dr. Sedlak úr hivatalába (Linz, Rainer Str. 11.) mentem, hogy a kiviteli engedélyeket elintézzem. Ezekhez készült a talált tárgyak első hivatalos német nyelvű listája, mégpedig két részben: az első arról a 23 darabról, amely ideigle-

6. kép Dr. Gerhard Sedlák úr a szerzővel, háttérben a 3 x 3 m-es szemétködör

7. kép A tűzoltórelíkiák együttese a kiemelés után a szerzővel

nesen Linzben, illetve Bécsben marad, ezeket hely hiányában sem szállíthatuk Bécsbe, a másik arról a 8 darabról, amelyet közvetlenül Nyíregyházára hoztunk, mert sürgősen kell restaurálni. Kollégáim a tárgyak csomagolását végezték déli 12 óráig, utána lehetőséget kaptak arra, hogy Linz városával megismerkedjenek.

1986. június 28. (szombat): Reggel, indulás közben megérkezett a Vasárnapi Hírek 2 főnyi stábja, akik tegnap este telefonáltak dr. Baloghoz. Ő autón elvitt a lakására, ahol hosszabb telefonbeszélgetést folytattam velük, ők hívtak a CH-ből. Most váratlanul megérkeztek, az anyag jelentősebb darabjait ki kellett csomagolni, majd visszapakolni. A 23 darabot a délelőtt folyamán dr. Balognál leadtuk, s elindultunk hazafelé. Ígéretemnek megfelelően — egy kitérővel — megtekintettük a máriacelli kegyhelyet. Este 1/2 9 óra után léptük át a határt Hegyeshalomnál, szállásunk Mosonmagyaróvárott a kempingben volt.

1986. június 29. (vasárnap): Indulás reggel 7 h-kor Mosonmagyaróvárról, érkezés Budapestre, ahol Pattantyús Á. Miklóst a műszereivel kiraktuk, s továbbutazva délután 14 órakor érkeztünk meg Nyíregyházára, ahol a Jósa András Múzeumban az ásatási felszerelést kipakoltuk, a tárgyakat hűvös helyre tettük.

(Dr. Németh Péter)

Utóhang

Már a helyszínen, később Linzben, meg idehaza is sokan tették fel a kérdést, mégis, hogyan sikerült megtalálni a relikviákat rejtő ládát, ha erre pontos utalásunk nem volt, helyszínrajzzal nem rendelkezünk. Nos, az ásatási jelentésemben nem írtam be azt a csüggedést, amely a WC-sor (melyet először szemétgödörnek véltünk) megállapítása után mindannyiunkon erőt vett. Itt segített azután az az interjúsorozat, melynek szövege velünk volt, illetve a hozzá tartozó vázlatok. Többször is végigolvasva őket, valamennyiben a közös az volt, hogy a ládát elrejtő férfiak nyilatkoztak, kik egyébként a napjukat 1945 október 2-ig, a tábor felszámolásáig munkában töltötték, ki a közeli papírgyárban, ki pedig a környékbeli parasztnál dolgozott, a megélhetést biztosítandó. Ugyanakkor mindhárom nyilatkozó felesége — akik a férjükkel együtt voltak kint —, természetesen nem szólt, hiszen az elrejtésbe őket nem vonták be, sőt arról csak az események után évtizedekkel szereztek tudomást. Igen ám, de ők voltak, akik a napi háztartási munkát végezve használták a szemétgödört, naponta legalább egy alkalommal megtéve a barakk és a szemétgödör közötti utat. Így vált rendkívül fontossá a *Czirják Gáborné* által készített vázlat, hiszen a férfiaknak csak hozzávetőleges képük lehetett a szemétgödör fekvéséről,

ők mindössze egyetlen alkalommal, az éji sötétben, a láda elrejtésekor keresték fel azt. Nos, ez a vázlat a dűlőút és a WC-sor között helyezte el a szemétdödröt, tehát e szűkebb területet kellett alaposabban átnéznünk. Az elrejtők elbeszélése szerint minden barakksorhoz tartozott egy-egy szemétdödr, a felszínen azonban csak három helyen tapasztalt a műszeres mérés anomáliát.

Az elsőről kiderült, hogy ide a környékbeli tanyák lakói hordták ki valamikor a szemetet, ennek gödre nem is volt, csak halma. A második helyen felszíni nyomok nem igen látszottak. A harmadikról az erdőtisztításkor odadobált fenyőágak letakarításával láthatóvá vált mélyedés nyilvánvalóvá tette, hogy itt évtizedekkel korábban ásott gödörről van szó.

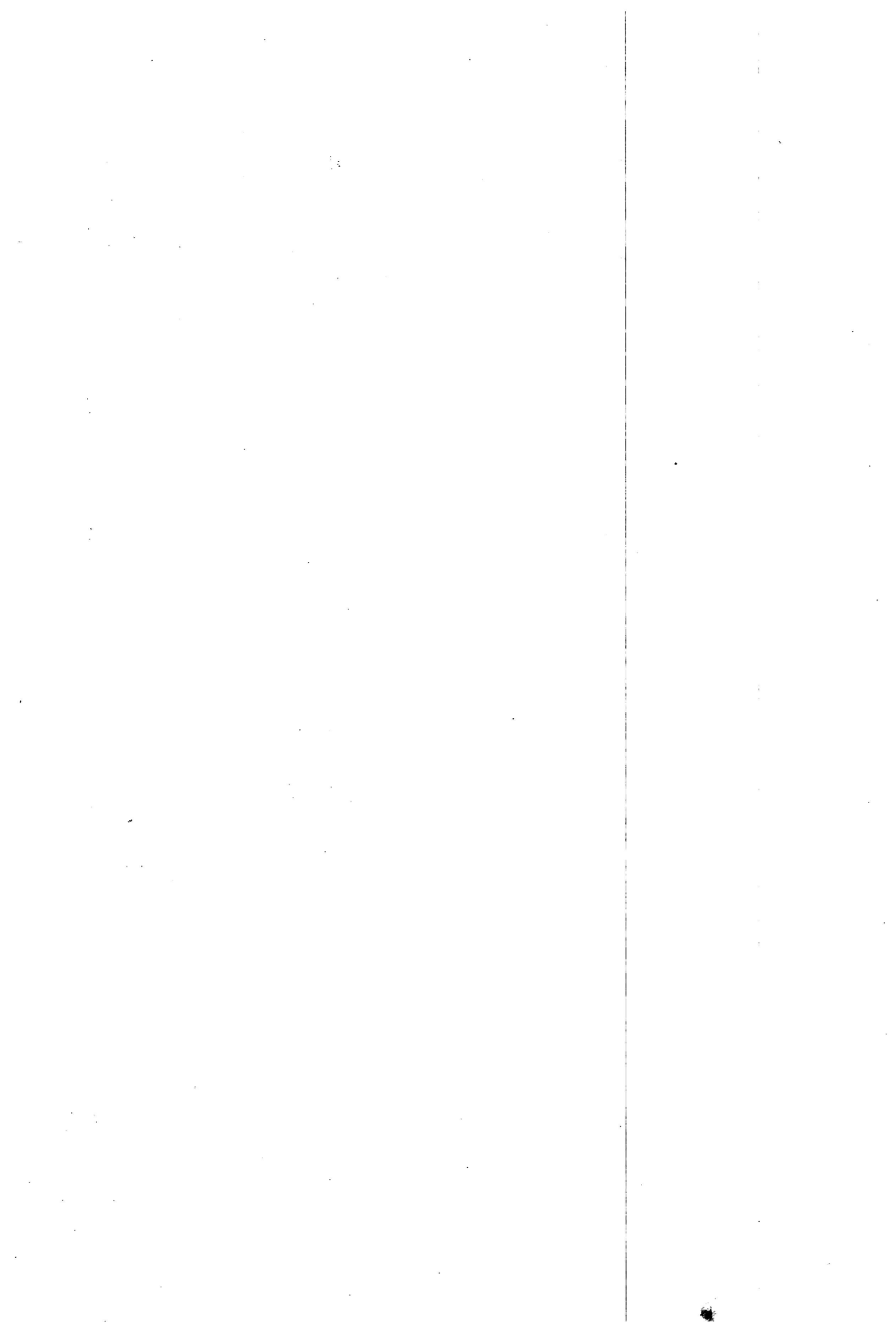
Ezúton mondok köszönetet mindazoknak, akik e rövid beszámolóban is említve vannak, mint munkánk segítői.¹

NÉMETH Péter
Jósa András Múzeum
Nyíregyháza
Pf. 57. H-4401

-
- 1 *Csendes Csaba*: Térképpel a kincs nyomában. 1. Indulás. 2. Túl az Óperencián. *Képes Újság* XXVII (1986) 26-27. sz. (jún. 28., júl. 5.) 11. képekkel.
Kiss Dezső Péter: Megtalálták Linznél a nyíregyházi kincset. *Vasárnapi Hírek* II. (1986) 26. sz. (jún. 29.) 3. képpel.
László Ágnes: Ezüstsisak a gödörben. Kincsvadászat negyven év után. *Képes Hét* 1986/13. sz. (jún. 5.) 22-24., képekkel.
Csendes Csaba: Negyven év után Ausztriából. Egy láda ezüst hazatér. *Kelet-Magyarország* XLII (1986) 157. sz. (júl. 5.) 11., képekkel.
Bene János: Magyar tűzoltóemlékek Ausztriából. *Népszabadság* XLIV. (1986) 228. sz. (szept. 27.) 11., képekkel.
Regős László: A kincsek visszatértek. *Határőr* XLII. (1987) 7. sz. (febr. 13.) 12-13., képekkel.
Kútvolgyi Mihály: A tűzoltórelikviák újra Nyíregyházán. *Tűzvédelem* XXXIX. (1987) 2. sz. 15.-17., képekkel.
Bene, J.-Pattantyús, Á. M.: Exploration of Hidden Silver Treasures by means of Geophysics. Archaeometrical Research in Hungary. Szerk.: *M. Járó-L. Költő*. Bp. 1988. 61-68. képekkel és rajzokkal.
Az előkerült tárgyakat a KMI Restaurátor Osztálya állította helyre, melyért ezúton is fogadják köszönetünket és elismerésünket.

8. kép A sikeres munka utáni öröm (Bene J., Németh P., Szikora I.)

A nyíregyházi tűzoltók és kincseik

BENE JÁNOS

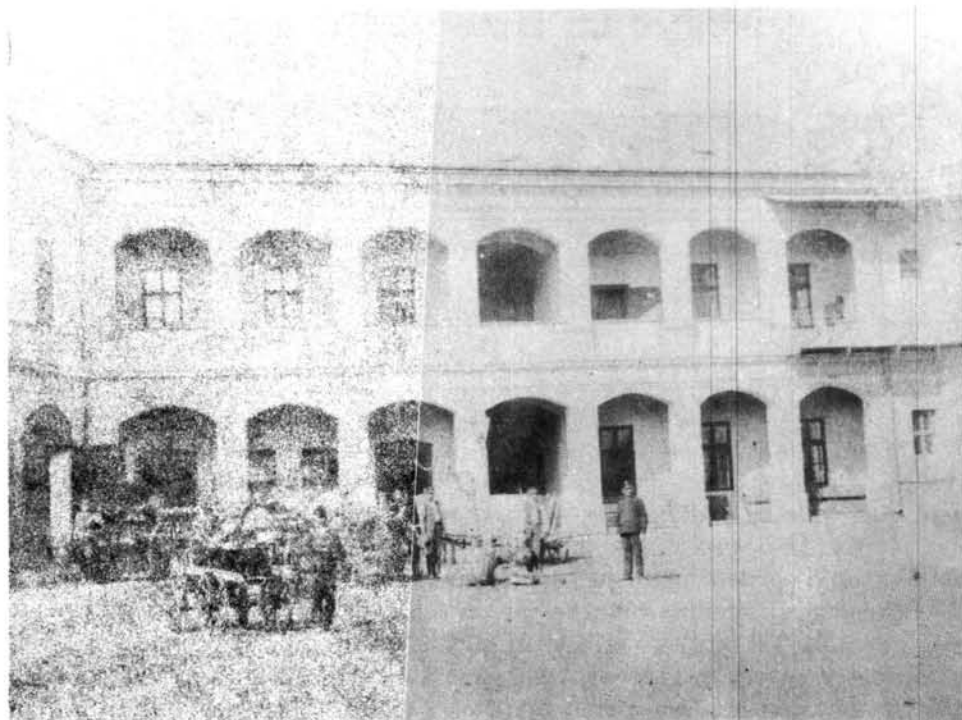
Történelme során Nyíregyháza városa sokat szenvedett a gyakori tűzvészekről. A nád- és zsúpfedeles házakra, deszkaépületekre szinte évente felröppent a vörös kakas, tetemes kárt okozva ezzel a lakosságnak. Súlyosbította a helyzetet az is, hogy a városban az alföldi városokhoz hasonlóan főleg a nyári időszakban megfelelő mennyiségű oltóvíz sem volt.

A nagy tüzek közül is kiemelkedett az 1881-es két tűzvész; az egyik emberéletet is követelt. Ekkor határozott úgy a városi tanács, hogy szervezett tűzoltóságot létesít. Az előkészítő és szervező munkát *Kerekréthy Miklós* városi főkapitány vállalta, s ennek eredményeként 1884 március 19-én a 126 alapító, 16 pártoló és 66 működő tag kimondta a *Nyíregyházi Önkéntes Tűzoltó Egylet* megalakulását. Nyíregyházának akkoriban 24.102 lakosa és 3215 lakóháza volt.

Az első közgyűlésen titkos szavazással az egylet főparancsnokául *Sztárek Ferencet* választották meg. Sztárek Ferenc (1835-1898) gr. Desseffy Kálmán uradalmi ügyésze és hitbizományi tanácsosa volt, majd 1891-től a város főkapitánya. Első intézkedései közé tartozott, hogy felvette a kapcsolatot *Follmann Alajossal*, a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség alelnökével, tanácsot kérve a további szervezésről, felszerelésről, kiképzésről.

Follmann Alajos javaslatára a nyíregyházi egyletet a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Egylet mintájára szervezték meg, a ruházat, a rangjelzések, a szakaszok beosztása is ugyanaz volt. 1884 április 15-étől augusztus 29-éig *Breuer Szilárd*, a fővárosi ÖTE egyik szakaszparancsnoka oktatta a nyíregyháziakat a tűzoltás mesterfogásaira. A tűzoltóság őrtanyáját a városháza udvarán alakították ki (1. kép). Itt állították fel a mászó- és tömlőszárító tornyot, az istállóban állandó készenlében 4 felszerszámozott ló állt. Tűzvész esetén a város tulajdonában lévő összes lóval a tűzoltóság rendelkezett.

A kiképzés előrehaladtával, az 1884 június 29-iki közgyűlésen megtörtént a szakaszok beosztása is: a 16 mászót és 41 szivattyúst 2-2 szakaszban 8 parancsnok alá rendelték. Ugyanekkor töltötték be a parancsnoki posztokat is: alparancsnok: *Májerszky Béla*, I. mászó szakaszparancsnok: *Vojtovics Bertalan*, II. mászó szakaszparancsnok: *Szesztay Pál*, I. szivattyús szakaszparancsnok:

1. kép A tűzoltóság őranyája a városháza udvarán

Abb. 1. Die Wachstation der Feuerwehr im Hofe des Rathauses

Soltész Gyula, II. szivattyús szakasziparancsnok: *Oláh Géza*, szertáros: *Stevanyik András*, szolgálatvezető: *Sexty József*.¹

Néhány nappal később kinevezték az altiszti kart is; őrparancsnokok: *Neubauer János*, *Henter Antal*, *Flégler János* és *Balázs Vilmos*, szivattyúmes-terek: *Hinsenkamp Ernő*, *Kovács Dániel*, *Sztatkievics Román*, szivattyú felügyelő: *Csapkay Géza*, csővezetők: *Tester Lajos*, *Bencs Pál* és *Schulhof Pál*, segédcsővezetők: *Kálnay Sándor*, *Tamássy Endre*, *Hibján Lajos*, szerelők: *Pivnyik András*, *Farkas Péter* és *Pivnyik István*.²

Az így megszervezett egyesület 1884 augusztus 16-án kezdte meg a rendszeres éjjeli tűzőrséget a városházán lévő őrszobában. A tűz figyelése és a riasztás a város legmagasabb pontjáról, az evangélikus templom tornyából történt, ahol 4-4 toronyőr váltotta egymást rendszeresen.

1885 végére felszerelték az első telefonvonalat Nyíregyházán, mely a tűzoltók őranyáját kötötte össze az ev. templom tornyával. A tűz helyének pontos megjelölésére, a tűzoltók és a lakosság kellő tájékoztatására a várost 4 tűz-

1 Tűzoltó Közlöny 1884. júl. 28. 7. sz.

2 Bogár Lajos: A nyíregyházi Önkéntes Tűzoltó Egyesület története Nyíregyháza, 1914. Jóba Elek Könyvnyomdája 18.

kerületre, a kerületeket pedig 3-3 szakaszra osztották. Ezután a tüzet a nagyharang 8-10 gyors kongatásával jelezték, majd a nagyharang a kerület számát, a kisebb harang pedig a szakasz számát ütötte.³ 1891-ben tovább bővült a telefonhálózat, s az őrtanyát összekapcsolták az új lovassági laktanyával és a városmajjossal is, hogy tűz esetén mind a katonai készülség, mind a városi igák azonnal elérhetőek legyenek.

1894 szeptember végén ünnepelte az egylet fennállásának 10. évfordulóját. A tízéves munka, a korábbinál jóval kevesebb tűzkár bizonyította, hogy dacára a sok nádfedeles háznak, deszkaépületnek, a krónikus vízhiánynak, Nyíregyházán a tűz tetemes anyagi kárt nem okozott, az önkéntes tűzoltóság intézménye bevált. A tízéves jubileum fényét az ÖTE zászlószentelésével emelték. A zászló tűzvörös szövetből készült, egyik oldalán a város címerével és a „Nyíregyházi Önkéntes Tűzoltó Egylet” körírással, a másik oldalon tűzoltószerekkel és „Istennek dicsőség, embernek segítség” körírással. Az ünnepélyt 1894 szeptember 22-én és 23-án tartották meg nagy pompával. Az évforduló tiszteletére a városi képviselőtestület 1000 forintot szavazott meg, melyből az egylet egy új fecskendőt szerzett be, a többi pedig jótékony célra fordította.⁴

Két év múlva már országos versenyen is bemutathatták tudásukat a nyíregyházi önkéntesek. A milleniumi ünnepségek keretében ugyanis tűzoltó verseny is szerepelt, ahová augusztus 12-én indult el a 47 tagú nyíregyházi csapat. A kitűnően sikerült bemutatkozásról az alábbiakban számolt be a helyi sajtó, a Nyírvidék:

„A mi tűzoltóink az országos verseny küzdő teréről nagy diadalt nyerve tértek haza. Ennek a győzelemnek a jelentőségét az a tény, hogy a négy kerekű mozdonyfecskendő iskolaszereelésénél — amelyre az összes nagyobb városok tűzoltói pályáztak — a nyíregyházi tűzoltók lettek az elsők: nem magyarázza meg teljesen. Összesen nyolc versenyben vettek részt a mi tűzoltóink s mind a versenyekben tanúsított kiválóságuk eredményeként a különböző versenyekben győztesekül maradt tűzoltó egyletek versenyében résztvevő, a bíráló bizottság osztályozása szerint az összes hazai tűzoltó egyletek között, akik a versenyben résztvettek, a második helyet vívták ki maguknak. Elsők szavazattöbbséggel a váciak lettek.

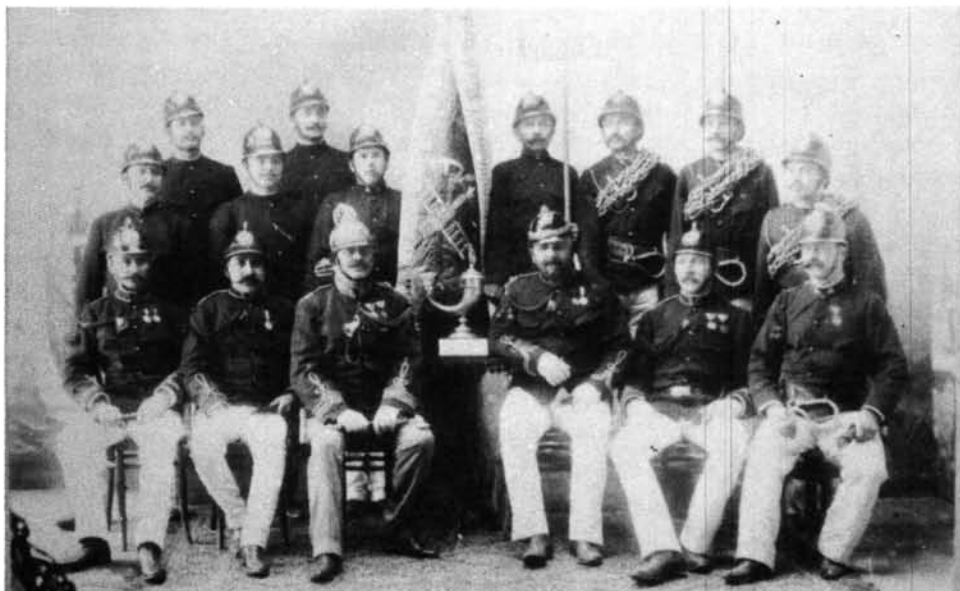
Nagy jelentőségű ez a tény s méltán lehetünk büszkéek tűzoltóinkra, akikről különben a versenyek bíráló bizottságának egyhangú véleménye volt, hogy a rendnek katonai pontosságú megtartása és a gyakorlatok végzése közben tanúsított nyugodtság tekintetében feltűnést keltettek.

Mint már említettük, tűzoltóink a négy kerekű mozdonyfecskendő iskolai szerelésénél az első díjat nyerték meg, a fővárosi hölgyek értékes ajándékát, egy vert ezüstből való bőségzarut ábrázoló díszes billikomot. Ezenkívül Neubauer Lajos őrparancsnok, mint legkitűnőbb ugró, külön oklevél kitüntetést nyert. Tűzoltóink egyébként, már külső megjelenésükkel is nagyon kedvező benyomást tettek a fővárosban. A negyvenhét tagból álló csapat, csatlakozván még hozzájuk a kisvárdaiak hat főből s a polgáriak négy főből álló képviselete, mindenfelé rokonszenves tüntetések tárgya volt...”⁵ (2. kép).

3 Nyírvidék 1886. jan. 3. 1. sz.

4 Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár (a továbbiakban SzSzBmLt.) V.B.181. közgyűlési jegyzőkönyv: 1894. szept. 21. 134/1894.

5 Nyírvidék 1896. aug. 23. 34. sz.

2. kép A millenniumi tűzoltóverseny győztes csapata. Középen fehér lószőrforgós sisakban Sztárek Ferenc parancsnok

Abb. 2. Die Sieger des Millennium-Feuerwehrausscheids. In der Mitte Kommandant Ferenc Sztárek im Schutzhelm mit weißem Pferdebusch

1898 december 6-án nagy veszteség érte az egyesületet, elhunyt Sztárek Ferenc főparancsnok. A temetés után a család úgy határozott, hogy az egyletnek ajándékozza a néhai főparancsnok tárgyait: a fehér lószőrforgóval, s Nyíregyháza címerével díszített *főparancsnoki sisakot*, egy *szolgálati baltát* hordszíjjal, egy *ezüst zsebórát*, valamint egy *ezüsből készített kéthangú jelzőt* és egy *ezüstözött fejű, ezüstlemezekkel ékesített díszbaltát*. E két utóbbi tárggyal 1894-ben, a tízéves évfordulón „lepték meg” főparancsnokukat az egylet tagjai. Ezeket az ereklyéket aztán az őrtanyán őrizték egy üveges szekrényben.

Sztárek Ferenc méltó utódját az 1900 februárjában megválasztott *dr. Konthy Gyula* főparancsnokban találta meg az egylet. Konthy Gyula neve nem volt ismeretlen a tűzoltók körében, hiszen 1886-tól ő volt az ÖTE orvosa. Főparancsnoksága fordulópontot jelentett az egyesület életében. Erős kézzel újjászervezte, fegyelmezte a tűzoltókat. Tiszti tanfolyamra küldte *Antal Jánost* és *László Józsefet*. Elérte, hogy a város a rendszeres évi segélyt 800 koronáról 1600-ra emelje. Műkedvelő előadásokat szervezett, melyek bevételéből helyrehozatta az őrtanyai felszereléseket s újabb tűzoltószereseket vásárolt, jó kapcsolatokat építve ki *Köhler István* budapesti tűzoltószer-gyárossal.⁶

6 Bogár i.m. 48-49.

Konthy főparancsnok azt is elérte, hogy a város 1903-tól az évi állandó segélyt igen jelentősen: 14.000 koronára emelje. Igaz, hogy ebből kellett fedezni az egyleti kiadásokat, a toronyőrök és a 12 fizetéses tűzoltó illetményét is, de így egy kézben volt minden nyíregyházi tűzoltó. A fizetéses tűzoltók számának felemelését a századvégi nagy építkezések után a területében jelentősen megnövekedett város tűzbiztonsága követelte meg.

A tűzoltóság természetesen nemcsak az elemi csapások elhárításában vett tevékenyen részt, hanem a városi ünnepek fényéhez is hozzájárult. 1904 augusztus 19-én teljes díszben, zászlóval fogadták a római katolikus templom felszentelésére érkezett *Samassa József* bíboros, egri érseket, másnap pedig a templomszentelőnél a rendőrséggel együtt biztosították a rendet és a nyugalmat. E nemes gesztusért az érsek 300 koronát adományozott az egyesületnek, melyből Konthy Gyula egy szép *ezüstserleget* készíttetett, fedelén a Hungária szoborral.⁷

A nyíregyházi önkéntesek egyik legsikeresebb esztendeje az 1905-ös volt. Ez év augusztusában Szegeden rendezték a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség XVI. kongresszusát és versenyét, egybekapcsolva a szegedi ÖTE zászlószentelési ünnepségével. A kongresszuson és versenyen a nyíregyháziak is részt kívántak venni, s a szükséges 1000 koronát rövid úton elő is teremtették. A versenycsapat július elejétől Antal János alparancsnok irányításával nap mint nap gyakorolta a kitűzött versenyfeladatokat, s elutazásuk előtt ezeket a város közönségének is bemutatták. A kongresszus és a verseny 1905 augusztus 12. és 15. között zajlott le. A 35 tagú nyíregyházi csapat Konthy Gyula parancsnok és Antal János alparancsnok vezetése alatt utazott Szegedre. A versenyeket augusztus 14-én tartották, az alábbi városok egyesületeinek részvételével: Székesfehérvár, Debrecen, Zenta, Battonya, Nagylak, Futak, Nyíregyháza, Szőreg, Törökszentmiklós, Eger, Törökkanizsa. A versenyek fecskendőiskolagyakorlatokkal kezdődtek, majd a gyorszerelési, létraszerelési és az egyéni versenyek következtek, végül taktikai feladatokat oldottak meg a csapatok. Az eredményt a másnapi nagygyűlésen hirdette ki *gr. Széchenyi Viktor* országos elnök. Az egymás után következő versenyszámokban mind a zsűri, mind a közönség egyre nagyobb érdeklődéssel figyelte az eddig szinte teljesen ismeretlen nyíregyházi csapat szereplését. A III. sorozatban, a négykerekű biltenő fecskendő szerelésében a kimagasló teljesítményért a zsűri az 1. díjat, Szeged város díját, egy kb. 10 kg súlyú ezüstözött *Szent Flórián szobrot* a nyíregyháziaknak ítélte. A másnapi eredményhirdetésen aztán az is kiderült, hogy

... az összes versenyekben elért legsikeresebb eredmény, szabályszerű munkásság és kiváló ügyességért az országos tűzoltó szövetség nagydíját, egy kürt alakú értékes ezüst kelyhet ...” is a nyíregyháziak nyerték el.⁸

E fényes eredménnyel egycsapásra az ország legelső tűzoltó egyletei közé emelkedett a nyíregyházi ÖTE. A győztes csapatot hazatérte után a város

7 Nyírvidék, 1904. aug. 28. 35. sz.

8 SzSzBmLt. V.B.181. Közgy. jkv.: 1905. aug. 18. 240/1905.

megvendégelte, a versenydíjakat pedig a Kubassy-ékszerüzlet kirakatába tették ki egy időre közszemlére.

A szegedi diadal eredményeként a következő évben újabb nagy kitüntetés érte a nyíregyházi tűzoltókat. 1906 február 6-án az országos tűzoltószövetség elnöke az alábbi levéllel kereste meg Konthy Gyulát:

„Igen tisztelt Doktor Uram! Ez év május utolsó napjaiban fog Milánóban a nemzetközi tűzoltó kongresszus keretében egy tűzoltó verseny rendeztetni. Mint országos elnöknek szívemen kell, hogy feküdjön a magyar tűzoltóságnak jó hírneve, ezért nagyon ambitionálnám, miszerint egy-két elsőrendű magyar csapat ezen verseny gyakorlatokon megjelenvén, a külföld előtt megmutassa, mit tud a magyar.

Volt alkalmam az Ön kitűnő csapatját a szegedi kongresszuskor látni és bámulni. Azt hiszem, kevés olyan csapatunk van az országban, mely a magyar tűzoltóságot méltóbban képviselné egy nemzetközi verseny alkalmával, mint a nyíregyházi. Írja meg kérem, hogy miként gondolkozik a versenyben való részvétel felől. Volna-e Önnek, mint a csapatnak kedve hozzá? Van-e reá kilátás, hogy Nyíregyháza városa fedezné a költségeket. Hajlandó válaszát várom. Fogadja kérem bajtársi szíves üdvözetem nyilvánítását, mellyel vagyok kész hívé

Gróf Széchenyi Viktor⁹

Az igenlő válasz után a kijelölt verseny csapat Antal János alparancsnok irányításával szorgalmasan gyakorolni kezdte azt a versenyszámot, melyet a milánói „világbajnokságra” bejelentettek. E gyakorlatot egyébként Breuer Szilárd dolgozta ki a nyíregyháziak részére.

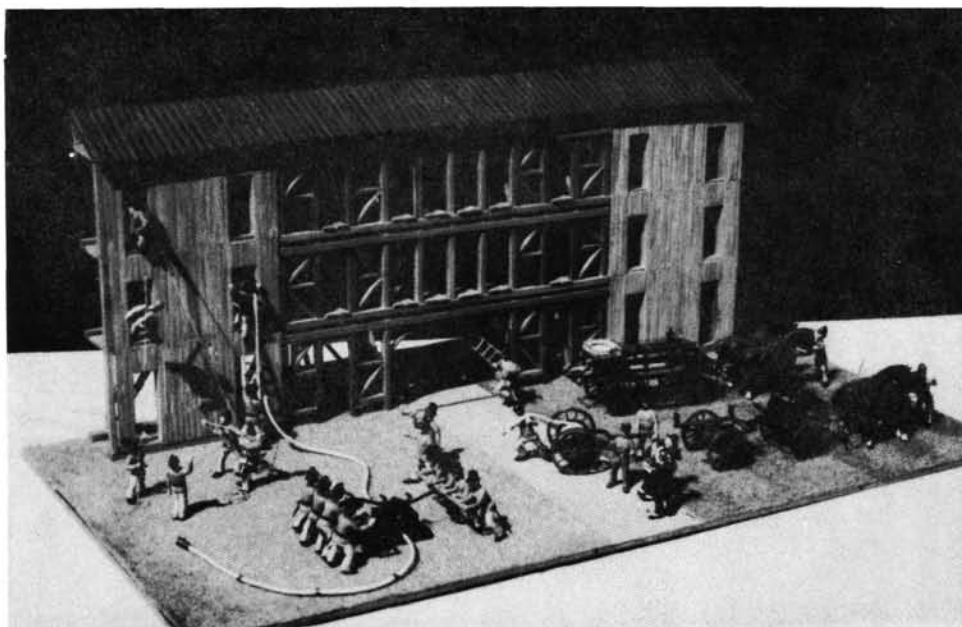
1906 május 23-án délután indult el a 25 tagú csapat Konthy Gyula parancsnoksága alatt, s 27-én érkeztek Milánóba, ahol már várta őket gr. Széchenyi Viktor szövetségi elnök, Breuer Szilárd szövetségi titkár és Köhler István, aki a versenyhez szükséges tűzoltószereket és lovakat biztosította a nyíregyháziak számára.

A verseny június 1-én kezdődött, de ezen a napon csak az olasz csapatok küzdöttek meg egymással. Másnap, szombaton vette kezdetét a nemzetközi viadal angol, francia, svájci és magyar csapatok részvételével. A verseny színhelye a milánói stadion volt, melynek egyik végében építették fel a mászóházat, melyen a feladatot végre kellett hajtani. A verseny telt ház, 30 ezer néző előtt zajlott. A magyar csapatnak már a bevonulása is közönségsikert aratott:

„Amíg ugyanis a többi csapatok az aréna közepén felállva, legnagyobb részben gyalog vonultak az aréna északi részében felállított mászóházhoz, addig a mi tűzoltóink az aréna bejáratánál a gép, létra, s személykocsikon elhelyezkedve várták a kürt jelt, mely midőn elharsogott, az óriási méretű küzdőtéren száguldó lovakkal, s folytonos vészjel trombitálások között vonultak fel...” — olvashatjuk az 1906 június 10-i Nyírvidékben.

A megoldandó feladat a következő volt: egy kétemeletes ház első emeletén szobatóz támadt. Mire a tűzoltóság a helyszínre érkezett, már a második emeletet is sűrű füstben találta, ahol bent rekedt, s a füsttől elalélt emberek marad-

9 Nyírvidék 1906. febr. 11. 6. sz.

3. kép A milánói versenygyakorlatot ábrázoló makett

Abb. 3. Modell der Übung zum Ausscheid in Mailand

tak. Meg kellett akadályozni a tűz tovaterjedését és ezzel egyidőben biztonságba helyezni a második emeleti lakókat.

A parancs vételétől számított 1 perc 20 másodperc múlva — annak ellenére, hogy 60 m hosszban fektettek tömlőt és osztott sugarat szereltek — már megjelent a vízszugár az első emeleten, ahová dugólétrán hatolt fel a csővezető. Közben felállították a második emelethez a kihúzó létrát, beindították a füstálcot tápláló gépet is, s a második csővezető a második emeletről kötéllel engedett le egy ájult lakót, akin a parancsnok végzett élesztési kísérletet. „...Ezen rendszeres beosztás, s a feladatnak ebből kifolyólag rendkívül gyors keresztülvitele a közönséget óriási tapsviharra ragadta. Ezen rendszeres beosztásban, mely szerint mindenki a maga helyén egyszerre van foglalkoztatva, leli magyarázatát az a gyorsaság, mellyel minden más csapatot megelőztek tűzoltóink...”¹⁰

E gyakorlatáért a maximális 30 pontból a zsűri 24,5 ponttal jutalmazta a nyíregyháziakat, mely számukra az aranyérmeket jelentette.

1906 június 3-án adta át a zsűri elnöke az *aranyérmeket*, valamint az ehhez járó *ezüst emlékérmeket*, a *bronzplakettet* és a díjjal járó 500 lírát Konthy Gyulának. (A csapat az 500 lírát a calabriai földrengés szerencsétlenül járt áldozatainak segélyezésére ajánlotta fel¹¹.)

10 Nyírvidék 1906. jún. 10. 23. sz.

11 Minárovics János — Tarján Rezső: Az önkéntes tűzoltóság történetéből, Budapest, 1968. 41.

4. kép A milánói győztesek

Abb. 4. Die Sieger von Mailand

Június 6-án érkezett vissza a csapat Nyíregyházára. A közönség olyan lelkes fogadtatásban részesítette őket, melyben eddig egyetlen városi egyesületnek sem volt része. A zsúfoltságig megtelt pályaudvaron Benczi Gyula és zenekara köszöntötte, majd *Májerszky Béla* polgármester üdvözölte a győzteseket, s a tűzoltók a lakosság éljenzése között vonultak be az őrtanyára. Ezután a város fényesen megvendégelte a csapatot.¹²

A dicső napok után a tűzoltók élete a megszokott mederben folyt tovább. Az egyre gyarapodó, terjeszkedő városban mindinkább égető kérdéssé vált egy tágasabb, korszerűbb laktanya létesítése és egy modernebb tűzjelzési mód kiépítése. 1909-ben az ÖTE parancsnokságának javaslatára a városi képviselőtestület megvásárolta a Bethlen utca és a Dessewffy (ma Bessenyei) tér sarkán lévő épületet és megkezdte annak átalakítását úgy, hogy az épületben

12 A győztes csapat tagjai: dr. Konthy Gyula orvos, parancsnok, Barzó Mihály tiszteletbeli parancsnok, hivatásos tűzoltó, Antal János kocsigyártó, alparancsnok, Dudits József asztalos, Praviczky András hivatásos tűzoltó, Gerbár Pál kovács, Skolnyik János hivatásos tűzoltó, Kaszás György, Barzó István szegényházi gondnok, Blum Ignác szabó, id. Zsizska János csizmadia, Holczer Lajos rézműves, Jelenovics Dániel, Kurbely József, Károlyi József, Pál János kötélverő, Tímarovszky Frigyes bádogos, Borók János szatócs, Kazár Ferenc kéménysprő, Tomasovszky József hivatásos tűzoltó, Varga Sándor hivatásos tűzoltó, Humenszky Ferenc irodatiszt.

5. kép Kivonulás a Bethlen utcai őrnyárról (1914)

Abb. 5. Ausrücken aus der Wachstation in der Bethlen utca (1914)

elférjenek az önkéntes és hivatásos tűzoltók helyiségei, a tűzoltószerek, melyek raktárainak nagy kapui mind a Bethlen utcára nyíltak (5. kép). Az udvar többi részén a városi lovak istállója, a nagy víztartály, a mászó- és tömlőszárító torony kapott helyet.

Az átalakítási munkák közepette, 1910 szeptemberében ünnepelte fennállásának 50. évfordulóját a *Szabolcs Vármegyei Gazdasági Egyesület*. A jubileum tiszteletére mezőgazdasági és ipari kiállítást is rendeztek, de az ünnepeksorozatból nem maradhatott ki a tűzoltóverseny sem, melyet a vármegyei tűzoltószövetség tagjai számára hirdettek. 1910 szeptember 24-ike volt a tűzoltók napja. Délelőtt a vármegyei tűzoltószövetség tagjai tartottak konferenciát, a délután a versenyeké volt. A vármegyei tűzoltószövetség tagjainak csapatait – Nyírbátor, Nagykálló, Kisvárd, Polgár, Rakamaz, Tiszalök, Gáva – a nyíregyháziak képezték ki. Ezen a versenyen látta először a nagyszámú közönség a nyíregyházi csapat 22 méteres Magirus tolólétráját üzem közben. A nemes küzdelemben Nyírbátor, Gáva, Nagykálló, Kisvárd első, Tiszalök, Polgár, Rakamaz és Nyíregyháza csapata második díjat nyert. A vármegyei gazdasági egyesület díját: *fekete falapon dúsan díszített és ezüstözött réztáblát* a nyíregyházi csapat kapta. A szabályosan és pontosan végrehajtott gyakorlatok nem-

csak a közönség tetszését nyerték el, hanem egyrészt *Köhler Istvánét* is, aki e nap emlékére egy díszes *ezüstserleget* adományozott; másrészt *Mikecz Dezső* alispán, vármegyei szövetségi elnökét is, aki szeptember 24-ike emlékére egy díszes *faliórát* ajándékozott a nyíregyházi tűzoltóknak.¹³

1911 őszen ünnepi külsőségek között felavatták az új laktanyát, s ezt összekötötték az egyesület eddig halogatott 25 éves jubileumának megünneplésével és Antal János alparancsnok szolgálatának 25 éves évfordulójával.¹⁴

Mindenki úgy érezte ekkor, hogy az egyesület munkájára a koronát az tené fel, ha országos kongresszust és versenyt rendezhetne. Erre a lehetőség is megvolt, hiszen az 1911-es veszprémi kongresszuson Konthy Gyula a következő kongresszust Nyíregyházára kérte. Az időpontot is meghatározták: 1914 augusztus 17-19.

Közben a tűzoltóság tovább erősödött: 1913-ban a mentőszolgálatot is a tűzoltóság kebelébe illesztették, 1914 elején pedig megkezdték — elsők között az országban — egy modern, elektromos tűzjelző rendszer szerelési munkáit. 1914 júniusáig 53 tűzjelző állomást szereltek fel a négy tűzkerületben.

Közben lázasan folytak az országos kongresszus előkészítő munkái. Konthy Gyula és a város vezetői impozáns méretű rendezvénysort terveztek, s ennek lebonyolítására hét bizottságot alakítottak: központi kongresszusi bizottság, versenyrendező bizottság, élelmezési bizottság, vigalmi bizottság, sajtó bizottság, fogadó- és elszállásolási bizottság és kirándulást szervező bizottság.¹⁵

A tűzoltószerszám-gyárosokkal történt megegyezés alapján a kongresszus időszaka alatt tűzoltószerszám-kiállítás is lett volna a vásártéren. A verseny után pedig a résztvevők számára kirándulást terveztek Tokajba. A kongresszus tiszteletére *Balogh Sándor* polgári iskolai rajztanár monumentális méretekben, egy 6 x 3 m-es olajképen örökítette meg a tűzoltók egyik támadási gyakorlatát.¹⁶ *Jóba Elek* nyomdájára 16 lapból álló levelezőlap-sorozatot adott ki a városról az esemény tiszteletére. *Bogár Lajos* városi főjegyző megírta a nyíregyházi ÖTE történetét az alapítástól 1914-ig.¹⁷

E rangos rendezvényre 153 egyesület jelentkezett 1424 taggal. A tervbe vett versenyekre számos értékes versenydíj született. *Sándor Rezső* helyi ék-szerész készítette a vármegye és a város *ezüstserlegeit*, a vármegye, ill. a város tűzománc címerével díszítve.¹⁸ *Konthy Gyuláné* és *Sexty Judit* a nyíregyházi hölgyek adományait gyűjtötték össze, s ebből egy hatalmas *ezüst babérkoszorút* készítettek, a Hölgyek díját. A Szabolcsi Agrár Takarékpénztár egy *ezüst szí-*

13 Nyírvidék 1910. szept. 25. 37. sz.

14 Nyíregyháza Város Önk. Tűzoltó Egyesületének jelentése az 1911-ik évről. Nyíregyháza, Jóba Elek Könyvnyomdája 1912. 15.

15 Nyírvidék 1914. ápr. 9. 29. sz.

16 A kép az Országos Tűzoltó Múzeum tulajdona.

17 Bogár Lajos: A Nyíregyházi Önkéntes Tűzoltó Egyesület története. Nyíregyháza, 1914. Jóba Elek Könyvnyomdája

18 Nyírvidék 1914. júl. 12. 56. sz.

vardobozt, a Szabolcsi Hitelbank egy ezüstözött dohányzóasztalkát ajánlott fel, melyhez gyufatartó, szivarvágó és hamutálca is tartozik.¹⁹

Ezt a nagyarányú szervező- és előkészítő munkát törte derékba a szarajevói merénylet és az I. világháború kitörése. Széchenyi Viktor az elsők között vonult hadba, helyette Óváry Ferenc alelnök intézkedett a kongresszus elhalasztásáról. A versenydíjakat azonban mint értékes relikviákat átvette és a többivel együtt őrizte a tűzoltó egyesület.

A háború, a forradalmak és a román megszállás után nehezen indult meg az ország talpraállítása, s így a tűzoltóság újjászervezése is nagy erőfeszítéseket igényelt, melynek eredményeként 1920 őszére 18 hivatásos és száz önkéntes tűzoltó tartozott Rimaszombathy Géza pénzügyigazgató parancsnoksága alá. Ugyanekkor lett Konthy Gyula az egyesület örökös tiszteletbeli parancsnoka. Ismét rendszeressé váltak a gyakorlatok, a tűzoltó bemutatók. Rimaszombathy Géza nyugalomba vonulása után a parancsnoki posztot egyelőre nem töltötték be, hanem Antal János alparancsnokot bízták meg a parancsnoki teendők ellátásával. Antal János e tisztségét 1923-tól 1929-ig töltötte be, amikor ismét hivatásos tűzoltótiszt került a nyíregyházi tűzoltóság élére László Árpád személyében.

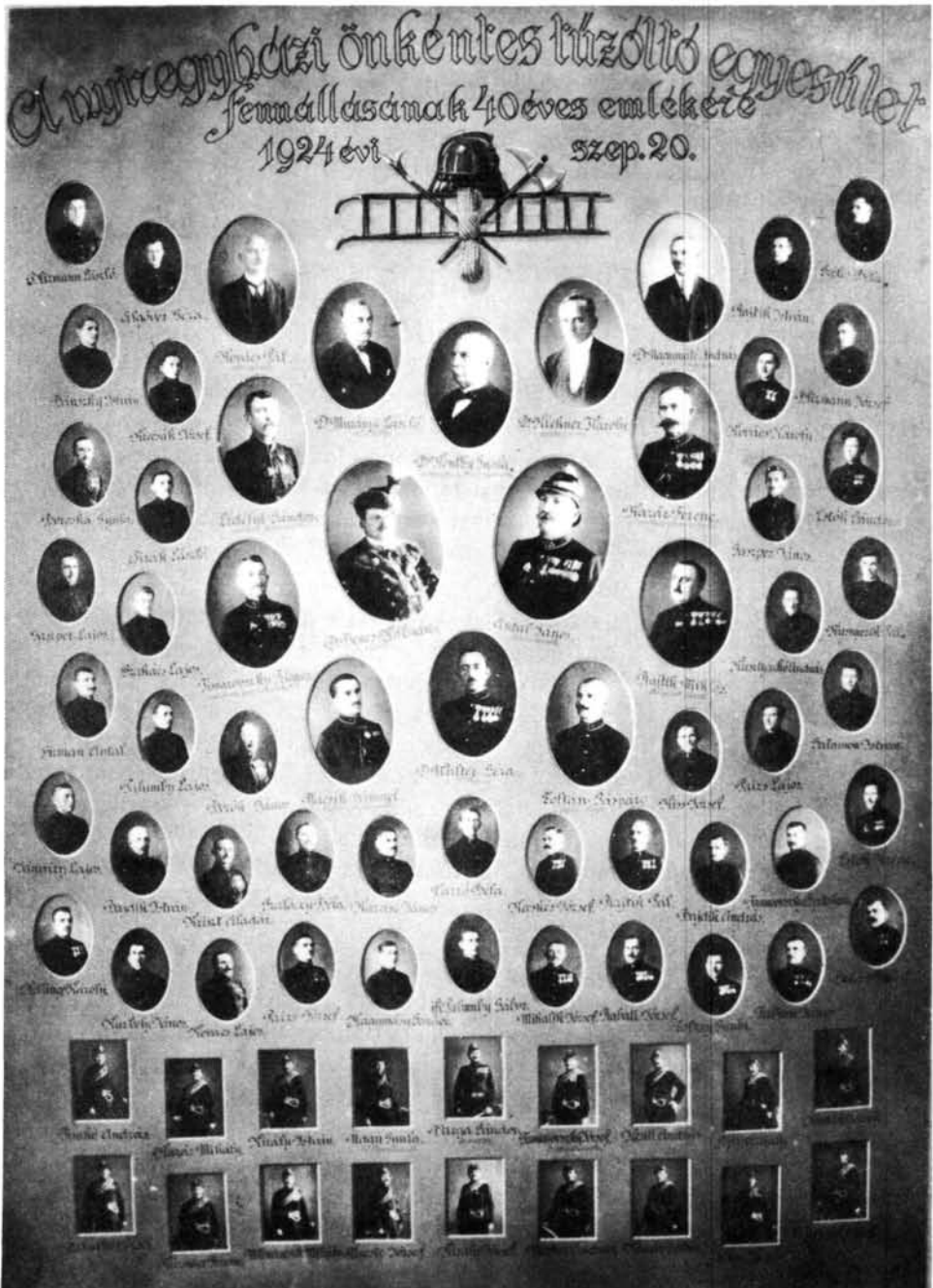
Antal János parancsnoksága alatt, 1924 szeptember 22-én ünnepelte az 52 önkéntes és 18 fizetéses tűzoltó az egyesület fennállásának 40. és a mentőegyesület 10. évfordulóját. Az ünnepség első részeként a polgármester felesége, Bencs Kálmánné kötötte fel a város szalagját a zászlóra, majd a városházán díszközgyűlést tartott az egyesület. Itt jelentették be a Köhler-Konthy alapítvány megszületését, melyben az alapítók egymillió koronát ajánlottak a tűzoltószertár céljaira. Ugyancsak nagy tetszés közben jelentette be Bencs Kálmán polgármester azt is, hogy Rimaszombathy Géza volt parancsnok hasonlóképpen egymillió koronát ajánlott fel a tűzoltóegylet céljára. A díszközgyűlésen Zoltán Gáspár ismertette a tűzoltó és mentőegyesület történetét, majd Marinovich Imre, a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség elnöke adta át a szolgálati érmeket.

Délután 3 órakor az őrtanya udvarán díszgyakorlatot mutattak be a tűzoltók, melyet 5 órakor támadó gyakorlat követett a Korona szálló kupolája ellen, majd meglepetésszerűen a Magyar-Olasz Bank épülete ellen. A rendkívül látványos és pontosan végrehajtott gyakorlatokat végig a közönség tapsvihara kísérte.²⁰

A tíz évvel később kiadott első nyíregyházi utikönyv is nagy szeretettel emlékezik meg a tűzoltókról. Ekkorra már 18 hivatásos tűzoltó, két hivatásos altiszt, egy hivatásos parancsnok (László Árpád) és 4 tűzoltókocsi őrködött a lassan ötvenezres város tűzbiztonsága fölött. Munkájukat segítette a 6 önkéntes tűzoltótiszt és a 40 önkéntes tűzoltó. *„A tűzoltóság ma is hivatása magaslatán áll, és*

19 Nyíregyháza Város Önk. Tűzoltó Egyesületének Jelentése az 1914-ik évről. Nyíregyháza, 1915. Jóba Elek Könyvnyomdája 5-6.

20 Nyírvidék 1924. szept. 23.

6. kép A nyíregyházi tűzoltóság tagjai 1924-ben

Abb. 6. Die Mitglieder der Feuerwehr von Nyíregyháza 1924

nemcsak Nyíregyháza megyei város tűzbiztonságát látja el, hanem számtalan esetben más községnek is segítségére siet.” — olvashatjuk az utikönyvben.²¹

A két világháború közötti években egyre kevesebb lehetősége nyílt a nyíregyházi tűzoltóknak arra, hogy nagy versenyeken is bemutassák tudásukat. 1935-ben Törökszentmiklóson rendeztek kerületi versenyt, az ottani ÖTE fennállásának 60. évfordulója tiszteletére. Ezen a versenyen a nyíregyházi és kiskvárdai csapat vett részt a városok számára kiírt mozdonyfecskendő versenyen. A nyíregyházi csapat nem tagadta meg dicső múltját, s elnyerte e versenyszám I. díját, egy ezüstözött serleget.²²

A következő év is szép sikereket hozott a tűzoltóknak. 1936 szeptember 5-6-án ünnepelték ugyanis az önkéntes tűzoltó egyesület fennállásának 50. és a milánói győzelem 30. évfordulóját. A kettős jubileumot fényes külsőségek között ünnepelték a tűzoltók és a város. Az ünnepségeken megjelentek a még élő „milánói” tűzoltók is, szám szerint 14-en. Az ünnepség első részeként díszközgyűlésen ismertették az egylet történetét, majd Marinovich Imre, az országos szövetség elnöke adta át a szolgálati érmeket, s a szövetség nevében egy *ezüst babérkoszorút* a jubiláló egyesületnek. A közgyűlést egy támadó gyakorlat bemutatása követte, melyet a Korona szálló ellen intéztek. Ugyanekkor mutatták be a vármegye és a város összefogásából a tűzoltóság részére vásárolt modern FIAT tiszti autót, melyet hordozható motorfecskendővel is felszereltek.

Ezt a nemes gesztust a tűzoltóság a délutáni kerületi tűzoltóversenyen többszörösen meghálálta azzal, hogy a kismotoros fecskendő verseny-szerelésének I. díját, egy *ezüstserleget* és a mozdonyfecskendő verseny-szerelésének I. díját, egy *bronzserleget* is elnyerte. Ezen kívül a kismotoros versenycsapat vezetője, *Aszalós Sándor* segédtsízt a Nemzeti Bank *ezüst cigarettatárcáját*, a versenyzők egy-egy *cigarettatárcát*, a létraszerelők egy-egy *zsebórát* is kaptak. A mozdonyfecskendő csapat vezénylője, *Dévényi Sámuel* szakaszparancsnok a legjobb vezénylő címet nyerte el és az ezzel járó *ezüst dohányszelencét*, melyet a vármegyei vitézi szék ajánlott fel. Szintén ő nyerte el a legjobb taktikus címet is, melynek díja a vármegyei szövetség *ezüstkoszorúja*. A csapat tagjait egy-egy *ezüstceruzával* jutalmazták.²³

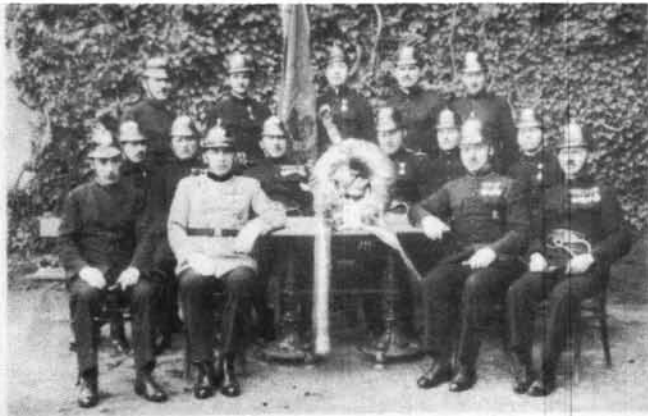
A kétnapos rendezvényen részt vett Köhler István pedig egy *bronzplakettel* lepte meg a tűzoltókat.

Ettől az évtől kezdve aztán lassan elmaradtak a versenyek, a bemutatók. A háború felé sodródó ország tűzoltóságának egyre sokrétűbb lett a feladata, a fokozottabb tűzmelőzéstől kezdve a légtalmi szolgálat ellátásán keresztül a törvényhatósági tűzoltótanfolyamok szervezéséig, rendezéséig. Fokozatosan emelkedett a tűzoltók létszáma is: 1941-ben 21 hivatásos állással rendelkezett a nyíregyházi tűzoltóság, 1942-ben már 30 altiszt és tűzoltó, valamint 1 tiszt felett rendelkezett *Bíró Áron*, aki 1940-től látta el a parancsnoki teendőket, a

21 Nyíregyháza utikönyv h.n. (1935.) 60.

22 Nyírvidék, Szabolcsi Hírlap 1935. aug. 8. 180. sz.

23 Nyírvidék, Szabolcsi Hírlap 1936. szept. 8. és szept. 10. 206. és 207. sz.

*A Nyíregyházi Önkéntes Tűzoltó Testület
50 éves jubileumi ünnepsége alkalmával Nyíregyházán 1936 szept. 6-án
megtartott „Tiszántúli Kerületi Tűzoltóverseny”-en a motordony és
kismotorosfecskendő szerelésében első díjat nyert csapat.*
*Schwartz Ernő, Kusnyerák Pál, Párambó Győző, Fuzsákó János, Kistótyi Endre,
Páizi Lajos, Istváry Lajos, Árkai György, Salamon István, Sipos András, Brekner János,
Asztalos Sándor, utász László Árpád, utász Devenyi Sámuel, Páizi József*

7. kép A Tiszántúli Kerületi Tűzoltóverseny győztesei

Abb. 7. Die Sieger des Feuerwehrausscheids des Kreises jenseits der Theiß

Kassára áthelyezett László Árpád utódaként. Növekedett a géppark is: a lóvontatású fecskendők és szerkocsik mellett már ott volt a FORD tiszti autó egy motorfecskendővel, egy MÁVAG és egy DKW tűzoltóautó és egy BUICK típusú autó, melyet 1940-41 fordulóján alakított át szerkocsivá *Leskó Mihály* csővezető, *Hepp István*, *Lóczi András* és *Olman Pál* tűzoltók. Ez a kocsi a szerek mellett egy 800 liter/perc teljesítményű motorfecskendőt is szállított.²⁴

Így érte a tűzoltóságot 1944 ősze. A kiűritési kormánybiztos rendeletére 1944 október 20-án este a tűzoltó gépkocsik és a lóvontatású szerek a gépkocsivezetőkkel és hajtókkal elhagyták a várost. Többségük a családot is magával vitte. Elindulásuk előtt ládába csomagolták az elődök féltve őrzött relikviáit és feltették az egyik gépkocsira. Bíró Áron parancsnoksága alatt indultak, de velük tartott a város polgármestere *Nyíregyházy (Szohor) Pál* is.

Hosszú és kalandos úton jutottak el Győr, majd Mosonmagyaróvár környékére, s 1945 elején Ausztriába a Linzen túli Berg községbe. A község fölött lévő erdőben volt egy barakktábor, melyet a linzi kibombázottaknak építettek, de végül is ide helyezték el a magyarországi tűzoltókat. A tábor egy hegyoldalon feküdt, a fákat kivágták, a lakóépületek földbe ásott „veremlakások” voltak, melyeket a kivágott fákkal és földdel fedtek be. A kijáratok a völgy felé néztek. Innen jártak el a tűzoltók 1945 elején tüzőrségbe Linzbe és a

²⁴ Nyírvidék, Szabolcsi Hírlap 1941. febr. 21. 43. sz.

környékbeli üzemekbe. Itt érték meg a háború végét is azzal a kellemetlen közjátékkal együtt, hogy az addig féltve őrzött, tökéletesen karbantartott, s a hazatérésre előkészített tűzoltószereket, gépkocsikat az amerikai hadsereg hadizsákmányként lefoglalta.

A kincseket azonban nem adták át a tűzoltók, hanem hazatérésük előtt, 1945 szeptember végén Bíró Áron és Nyíregyházy Pál jelenlétében egy éjszaka a tábor egyik szemetesgödrének alján elásták, s fogadalmat tettek, hogy erről senkinek sem szólnak. Sokáig még a közvetlen családtagok sem tudták, hogy hová került a láda.

A milánói aranyérmét, melyet a csapat nyert, a polgármester magához vette. Ezek után a tűzoltók hazatértek Nyíregyházára, parancsnokuk, Bíró Áron Székesfehérvárott telepedett le, Nyíregyházy Pál pedig Kanadába távozott.

A hazatért tűzoltókat 1946-ban B-listázták és elbocsátották a tűzoltóság keretéből, s így az elásott kincsek lassan feledésbe merültek, mígnem 1961-ben *Sztankó István* kályhászmester (egyike a „linzi” tűzoltóknak) a budapesti Tűzoltó Múzeum igazgatójának, *Minárovics Jánosnak* részletesen elmondta a kincsek elrejtésének körülményeit. Az akkori helyzet azonban nem nagyon tette lehetővé, hogy érdemi lépéseket lehessen tenni a láda hazahozatalára. Újabb tíz év telt el, s amikor 1971-ben a Nyíregyházi Dohányfermentáló Vállalat női raja *Kindrusz Jolán* vezetésével első helyezést ért el az országos tűzoltó versenyen, az itthoni gratulálók között ott volt *Csallány Géza*, a NYÍR-TOURIST akkori igazgatója is, aki elmondta, hogy az aranyérem Nyíregyházy Pálnál van Kanadában és meg kellene kérdezni, hogy mi a szándéka vele.

Kindrusz Jolán, aki jelenleg a megyei könyvtár dolgozója, levélben kérdezte meg Nyíregyházy Pált, hogy hajlandó-e hazaküldeni az érmét és hogy mit tud az elásott relikviákról. A volt polgármester a kérdésekre — többek között — ezt válaszolta:

„...Az érmét, mely eredeti tokban van (kissé megviselt állapotban) a tűzoltók adták át nekem a Linz melletti Berg község erdei táborában. Szívesen hazaküldöm. Megnyugtatósamra írjon a tűzoltóság a címre egy hivatalos levelet, hogy az érmét a múzeumban elhelyezi és megőrzi. Ajánlott csomagban rögtön hazaküldöm a megadott címre.

A Linz mellett elásott tűzoltó kincsekről a következőket tudom. Mikor a tűzoltóság eljött Nyíregyházáról, magukkal hozták azokat az érmeket és versenydíjakat, melyeket különböző versenyeken, köztük a milánói is nyertek. Mikor a tűzoltók hazakészültek, berakták ezeket egy nagy faládába, viaszos vászonnal beborították és egy éppen akkor ásott nagy gödörbe, az oldalban készített külön fülkében elhelyezték és földdel betakarták. A nagy, mintegy 3 méter mély gödört aztán a tábor lakói szeméttel hordták tele.

Míndez a Linz melletti Berg község erdejében történt. Ha még életben vannak azokból az egykori tűzoltókból, akik ezt az elásást végrehajtották, s ha az osztrák hatóságok engedélyét megszerzik a kutatáshoz, úgy biztosan fel lehetne találni. Sok szép ereklye volt benne, ezek igazán díszére válnának a tűzoltómúzeumnak. Az a véleményem, hogy csak olyanok tudnák megtalálni a láda rejtekhelyét, akik jelen voltak az elásásnál. Erdőben történt és semmi jel nincsen, ami nyomra vezetne. De hiszem, hogy az öreg tűzoltók megtalálják!...”²⁵

25 Jósa András Múzeum, Történeti Adattár: 188-73. sz.

A nyíregyházi tűzoltóság hivatalos irata után 1972 késő őszen Nyíregyházy Pál valóban hazaküldte az aranyérmét *Jaroscák János*, tű. szds. nyíregyházi tűzoltóparancsnoknak, s levelében mégegyszer felhívta a figyelmet, hogy a „...*Berg község erdejében elásott tűzoltó trófeák felkutatásának szép feladatát ne engedje Parancsnok úr elaludni*...”²⁶

Az aranyérmét ezután a tűzoltóság a Jósa András Múzeumban helyezte el.²⁷

Mintegy tíz évig nem történt semmi, majd amikor közeledett a nyíregyházi tűzoltóság fennállásának 100. évfordulója, ismét ráterelődött a figyelem az elásott kincsekre. E sorok szerzője 1983-ban kapta feladatul a tűzoltóság történetének és a kincsek dokumentációjának elkészítését. A „linzi” tűzoltók közül akkor már csak hárman éltek Nyíregyházán, *Sztankó István*, *Lóczy András* és *Czirják Gábor*, akik hosszas rábeszélés után vállalták, hogy elmondják a láda elásásának körülményeit, s vázlatokat készítenek a táborról, a barakkokról és a ládát rejtő szemetesgödör helyéről.

Ugyanakkor Bécsben *Lengyel László*, a Collegium Hungaricum igazgatója, a magyar követség tanácsosa kezdett el tájékozódni az osztrák hatóságoknál egy esetleges ásatás feltételeiről.

A három volt nyíregyházi tűzoltó által készített vázlatok és visszaemlékezések alapján 1984 tavaszán Lengyel László azonosította az egykori tábor helyét, majd július elején *Bene János* és *Sztankó István* utaztak Ausztriába, ahol 1984 július 3-án Lengyel László jelenlétében Sztankó István pontosította a „láger” helyét. Az akkor készített utijelentés erről az alábbiakat tartalmazza:

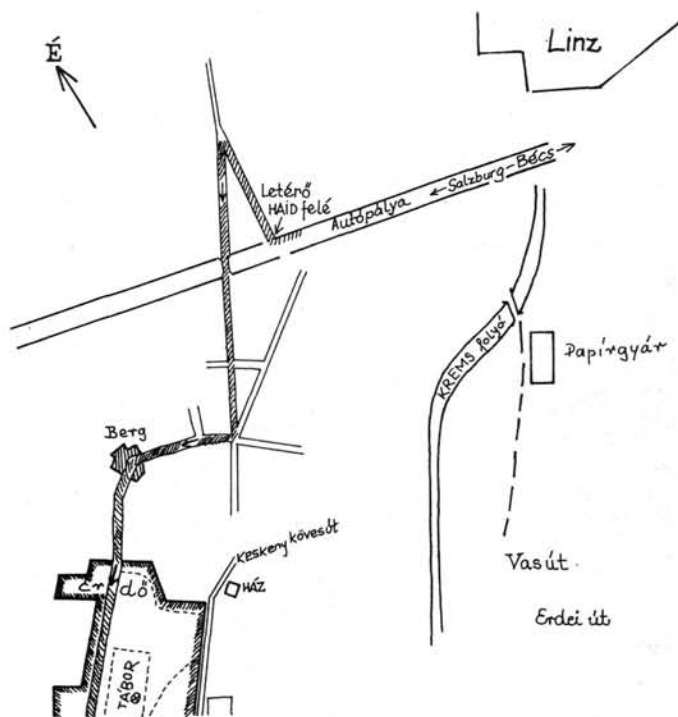
„...A tábort most sűrű (telepített) fenyveserdő borítja, mely jóval fiatalabb, mint a környező erdő, bizonyítva ezzel is, hogy akkoriban a tábor területén a fákat kivágták, ebből építették a barakkokat, és a tábor körül az erdőt meghagyták. A tűzoltók hazautazása után ezt a tábort elbontották és nagyjából a területet elplanírozták, de a barakkok nyomai azért kivehetők. Keleti irányba 10 sor barakkot, É-D-i irányba 3 sor barakkot sikerült azonosítani. Ezek után a lejtőn lefelé haladva a második-harmadik-negyedik barakk előtt jelöltük ki azt az 50 x 50 m-es területet, ahol Sztankó István szerint a ládát egy szemetesgödörbe elásták. Másnap, július 4-én Lengyel Lászlóval elkészítettük a táborhoz vezető út és a tábor fekvésének vázlatát. ...”²⁸

A nyíregyházi tűzoltók centenáriumára, 1984 őszére nem sikerült az ásatást elkezdni. Közel kétéves levelezés, különféle okiratok beszerzése kellett ahhoz, hogy 1986 nyarán végül is sikerült kijutni az egykori táborba, ahol aztán június 24-én déltájban az egyik szemetesgödör alján rátaláltunk a nyíregyházi tűzoltóság relikviáit őrző ládára.

26 Lásd: 25. sz. jegyzet

27 Jósa András Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény: 73.1.1.

28 Jósa András Múzeum, Irrattár: 327-4/84.

8. kép „Láger Berg” helyszínrajza
 Abb. 8. Lageplan des „Lagers Berg”

Az 1986-os ásatás során elkőkerült kincsek

1. **Zászlócsúcs.** (1894). Rézből préselt, többszörösen tagolt, két félgömb között hengerrel ellátott felsőrészen öntött lángnyelv. A lángnyelven ívelt babér- és tölgykoszorúban két egymást keresztező bontóbalta és tűzoltó sisak.

m.: 29 cm.

Lelt. sz.: Jósa András Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény (a továbbiakban: Ht.) 86.23.5. (9. kép)

Restaurálta: Szentmihályi Zsuzsanna

2. **Sztárek Ferenc relikviái** (10 kép):

a. **Tűzoltó bontóbalta és kéthangú jelző.** Kívül fekete bőrrrel, belül sötétbarna bársonnyal borított fadobozban található. A 800-as finomságú ezüsből öntött, tekeredő akantuszlevelekkel és tűzoltó jelképekkel (sisak, bontóbalta) díszített kéthangú jelzőre az alábbi feliratot vésték: *„Sztárek Ferencz főparancsnoknak az egylet megteremtése s megizmosodása körül szerzett elévülhetlen érdemei hálás elismeréséül*

fennállása tizedik évfordulóján A nyíregyházi önkéntes tűzoltó egylet 1894.”

h.: 16 cm, súlya: 15 dkg.

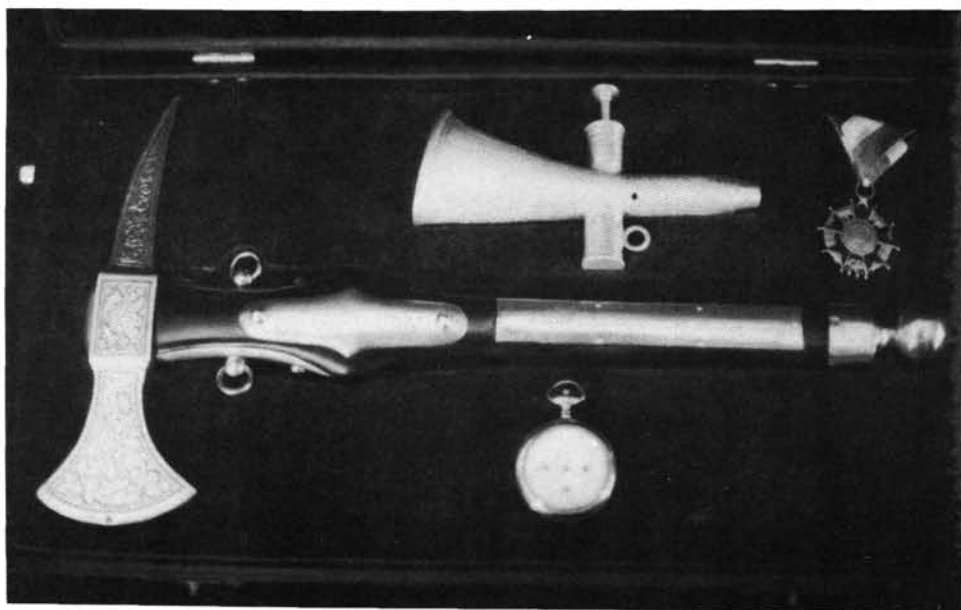
Lelt. sz.: Ht.: 86.23.2.3.

A bontóbalta feje ezüstműből öntött, nyelének borítólemezei is 800-as ezüstműből valók. A fejet vésett növényi minták és tűzoltó jelképek díszítik. A feketére pácolt, diófából készített nyél felső megvastagított részén, a két oldalon egy-egy ezüstlemezen a következő feliratok olvashatók: „Istennek dicsőség, embernek segítség.”, valamint: „Egyesült erővel.” A nyél alsó végén egy nagyobb (13.5 x 2 cm) lemezen ugyanaz a

9. kép Zászló-
csúcs

Abb. 9. Fahnen-
spitze

10. kép Sztárek Ferenc relikviái

Abb. 10. Reliquien von Ferenc Sztárek

felirat olvasható, mint a kéthangú jelzón. A nyél ezüstlemezből domborított gömbben végződik.

h.: 40 cm, a baltafej sz.: 21 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.2.2.

A doboz méretei: 45 x 24 x 7 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.2.1.

b. Zsebóra. Porcelán számlappal, ezüsből, márkáját már nem lehet megállapítani.

Ø: 4,5 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.2.4.

c. Tűzoltó szolgálati érem. Piros-fehér-zöld háromszögű szalagon. A kitüntetés: ezüstsínű babékoszorún vörös tűzzománc ötágú, villásvégű kereszt, felső szárjai között egy-egy bontóbalta. A kereszt testén ezüstsínű körirat: „A M[AGYAR] O[RSZÁGOS] TŰZOLTÓ-SZÖV. [ET-SÉG] SZOLGÁLATI ÉRME”, közepén az XL (40) szám. A kereszt hátlapja fehérre zománcozva, testén a magyar királyság középcímere, alatta tűzoltóeszközök, legalul felirat: „ALAPÍTTATOTT: 1916.”

Valószínűleg Konthy Gyuláé volt.

Ø: 4 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.2.5.

A tárgyakat restaurálta: Földessy Péter

11. kép A milleniumi versenydíj

Abb. 11. Preis des Millennium-Ausscheids

- 3. Kehely.** Neorokokó stílusú, talpazata többszörösen tagolt, trébelt virágmintás lábazattal. A fedeles kehely bőségszarú alakú, akantuszlevelekkel dúsan díszített. A 800-as finomságú ezüstkehely fedelén öntött Hungária szobor látható pajzssal, koszorúval. A kehely felirata: *„I. díj az ezredéves orsz.[ágos] tűzoltói versenyen 1896. VIII. 15.”*

m.: 41 cm, súlya: 95 dkg.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.6.1-2. (11. kép)

Restaurálta: Újmajori Béla

- 4. Serleg.** 800-as finomságú ezüsből készített, szecessziós stílusú, trébelt növénymotívumokkal. A talpánál áttört fedeles serleg egyik oldalán

12. kép A
Samassa-serleg

Abb. 12. Der Samassa-Pokal

beágyazott vörös és zöld zománcozással Samassa József egri érsek címere és érseki jelmondata: „*FRUCTUS HONORIS ONUS*” (A kiváltság gyümölcse teher) látható. A másik oldal vésete: „*1904 AUGUSZTUS 20. DR. SAMASSA JÓZSEF.*” A serleg fedelén öntött Hungária szobor pajzsral, karddal, koszorúval.

alsó Ø: 13,6 cm, felső Ø: 12,6 cm, m.: 50,5 cm, súlya: 105 dkg.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.12.1-2. (12. kép)

Restaurálta: Mravik Lászlóné Kovács Petronella

- 5. Szobor.** Bronzból öntött, dúsan ezüstözött Szent Flórián szobor, mely római katonaöltözetben ábrázolja a tűzoltók védőszentjét, fején sisak-

13. kép A Szent Flórián szobor

Abb. 13. Die Skulptur des hl. Florian

kal, lábán saruval, bal kezében zászlóval. A köpeny szintén dúsan ezüstözött vörösréz lemezből domborított. Szent Flórián a jobb kezében tartott edényből vizet önt a lábánál álló égő kőépületre. A szobor talpán lévő ezüstözött vörösréz lemez vésete: „Szeged város díja a szegedi országos tűzoltói versenyeken, 1905. VIII. 14.”

m.: 53 cm, talpa: 15 x 13,15 cm, súlya: 935 dkg.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.8. (13. kép)

Restaurálta: Séd Gábor

- 6. Serleg.** 800-as finomságú ezüstműből öntött, nagyméretű, kürt alakú, díszítetlen serleg. A balluszteren a perem alatt vésett felirat: „A magyar

14. kép A szegedi
versenydíj

Abb. 14. Der Preis
des Ausscheids von
Szeged

*országos tűzoltó-szövetség díja a szegedi országos tűzoltói versenyeken,
1905. VIII. 14."*

alsó Ø: 15,8 cm, felső Ø: 20 cm, m.: 33,2 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.7. (14. kép)

Restaurálta: Újmajori Béla

- 7. Plakett.** Szecessziós ízlésű bronzplakett bórrel bevont faalapon. A fekvő téglalap alakú plakett közepén felül a tűzoltó világbajnokság aranyérmének előlapja látható; egyik oldalán babérágak között címerpajzson kereszt, mögötte keresztben két bontóbalta, a címer fölött korona, melynek ágait egy-egy bástya helyettesíti, a másik oldalon kiterjesztett szárnyú koronás sas, mellette pajzson egy kereszt. A plakett

15. kép A milánói plakett

Abb. 15. Plakette des Ausscheids von Mailand

alsó felén felirat: „*CONCORSO INTRNAZIONALE DI POMPIERI, PREMIO, MILANO 1906.*” (Nemzetközi tűzoltóverseny díja, Milánó 1906.)

sz.: 50,8 cm, m.: 38,5 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.13. (15. kép)

Restaurálta: Kissné Bendeffy Márta

- 8. Emlékérem.** Kétoldalas ezüstérem, egyik oldalán III. Viktor Emánuel olasz király jobbra néző domborművű arcképe látható az alábbi köriratban: „*VITTORIO EMANUELE III. RE D ITALIA*”, a másik oldal körirata körbefutó tölgykoszorún áll: „*CONGERESSO-CONCORSO INTERNAZIONALE POMPIERI — MILANO — 1906. MINISTERO DELL INTERNO.*” (Nemzetközi tűzoltó kongresszus és verseny, Milánó, 1906. Belügyminisztérium.)

Ø: 5 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.10.1-2. (16. kép)

Restaurálta: Mravik Lászlóné Kovács Petronella

- 9. Serleg.** A 800-as finomságú ezüsből trébelt és vésett szecessziós ízlésű, harangvirág alakú serleget négy írisz díszíti. A talpas serleg felirata: „*A nyíregyházi tűzoltóknak emlékül a szabolcsvármegyei tűzoltó szövetség első versenyére 1910. szept. 24. Köhler István.*”

16. kép A Viktor Emánuel ezüstérem

Abb. 16. Silbermünze des Viktor Emanuel

alsó Ø: 9 cm, felső Ø: 10,6 cm, m.: 21,5 cm, súlya: 34 dkg.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.26. (17. kép)

Restaurálta: Szentmihályi Zsuzsanna

10. **Plakett.** Szecessziós ízlésű, dúsan ezüstözött, alul-felül ívelt oldalú réz-plakett, feketére pácolt nagyméretű falapon. A plaketten ezüst virágmintás rátétek, a felső harmadon teljes babérkoszorúban az alábbi felirat olvasható: „SZABOLCS VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET II. DÍJA 1910. SZEPT. 24. TÚZOLTÓ VERSENY.”

sz.: 38,5 cm, m.: 50,5 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.13. (18. kép)

Restaurálta: Scheiring József

11. **Serleg.** A 800-as finomságú ezüstműből trébelt fedeles serlegen négy babérág övezi a város beágyazott tűzzománc címerét (felül kék alapon tornyos templom két nyírfával, alul vörös alapon három búzakalászt tartó kar, a címerpajzson vörös-kék barokk takaró, felül sisak nyitott koronával). A címer fölött: „NYÍREGYHÁZA VÁROS DÍJA” felirat olvasható. A serleg fedelén is babérkoszorú fut körben, legfelül öntött Hungária szobor áll koszorúval, pajzssal, fején a magyar szent korona. A pajzson az 1914-es évszám látható. A serleg Sándor Rezső nyíregyházi ékszerész munkája.

m.: 63 cm, alsó Ø: 15,5 cm, felső Ø: 12,5 cm, súlya: 115 dkg.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.16.1-2. (19. kép)

Restaurálta: Bakayné Perjés Judit

17. kép A Köhler-serleg (1910)

Abb. 17. Der Köhler-Pokal (1910)

- 12. Koszorú.** (1914) 800-as ezüsből préselt nagyméretű babérkoszorú, a levelek között bogyókkal. A koszorút alul 5 cm széles ezüst szalagdísz (bokréta) fogja össze. A babérkoszorú *Sándor Rezső* nyíregyházi ékszerész munkája.

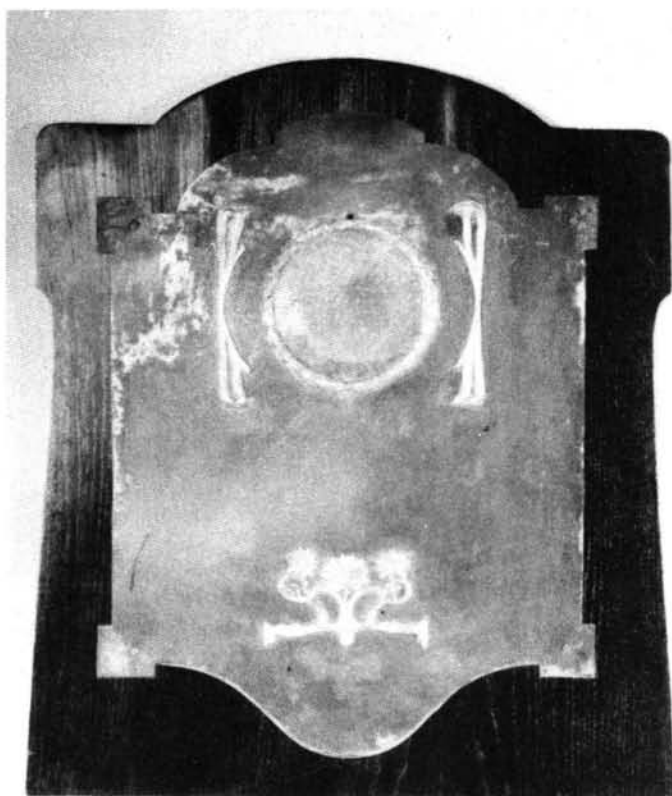
sz.: 60 cm, m.: 85 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.17. (20. kép)

Restaurálta: Szabó Zsolt

- 13. Szivardoboz.** 800-as finomságú ezüsből készített sima szivardoboz fabetéttel, elválasztókkal, fafenékkal. A domború fedél felirata: „*SZABOLCSI AGRÁR TAKARÉKPÉNZTÁR DÍJA 1914*”.

h.: 23,7 cm, sz.: 15,7 cm, m.: 6 cm.

18. kép Az 1910-es plakett

Abb. 18. Plakette von 1910

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.15. (21. kép)

Restaurálta: Mravik Lászlóné Kovács Petronella

- 14. Dohányzóasztalka kiegészítőkkel.** Szecessziós ízlésű. Kör alapú, ezüstözött, négy lábú, alpakából préselt dohányzóasztalka, mely alul és felül is egy-egy négyzet alakú tálcában folytatódik. A felső tálca közepén felirat: „SZABOLCSI HITELBANK, NYÍREGYHÁZA, DÍJA, 1914.” A készlethez három darab kiegészítő tartozik: *hamutálca*, *gyufatartó*, *szivarvágó*. mindhárom tárgy talpa lapos, préselt, s négy stilizált oszloppal csatlakozik a hengeres felső részhez. Mind az asztalkán, mind a kiegészítőkön mattírozott köralakokban háromszög motívumok, s bennük kisebb körök.

Az asztalka alapja: 30,5 x 30,5 cm, m.: 80 cm.

Hamutálca: alsó Ø: 8 cm, m.: 8,3 cm.

Gyufatartó: alsó Ø: 9.2 cm, m.: 13 cm. Szivarvágó: alsó Ø: 9.2 cm, m.: 13 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.18.1-4. (22. kép)

Restaurálta: Király Zsolt

- 15. Serleg.** Feketére pácolt fatalpon álló, hengeres szárú, ezüstözött sárgarézről trébelt fedeles serleg, makk alakú fogantyúval. Mind a serleg,

19. kép A nyíregyházi versenydíj (1914)

Abb. 19. Preis des Ausscheids von Nyíregyháza (1914)

mind a fedél stilizált növénymotívumokkal díszített. A balluszteren vésett felirat: *„Jásznagykunszolnok vármegye tűzoltószövetségének kerületei versenye, Törökszentmiklós, 1935. aug. 4-én.”*

Alsó Ø: 10,9 cm, felső Ø: 11,5 cm, m.: 36.5 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.21.1-3. (23. kép)

Restaurálta: Kocsis Lajosné

16. **Serleg.** 800-as finomságú ezüstműből öntött és trébelt kerek talpas serleg balluszteres szárral. A kupa pereme alatt 2,5 cm széles akantuszdíszes gyűrű fut körben. A balluszteren vésett felirat: *„SZABOLCSVÁRMEGYEI TŰZOLTÓ SZÖVETSÉG DÍJA NYÍREGYHÁZA 1936. IX. 6.”*

Alsó Ø: 12,4 cm, felső Ø: 11,7 cm, m.: 29 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.24. (24. kép)

Restaurálta: Szentmihályi Zsuzsanna

20. kép A.Hölgyek díja (1914)

Abb. 20. Der Preis der Damen (1914)

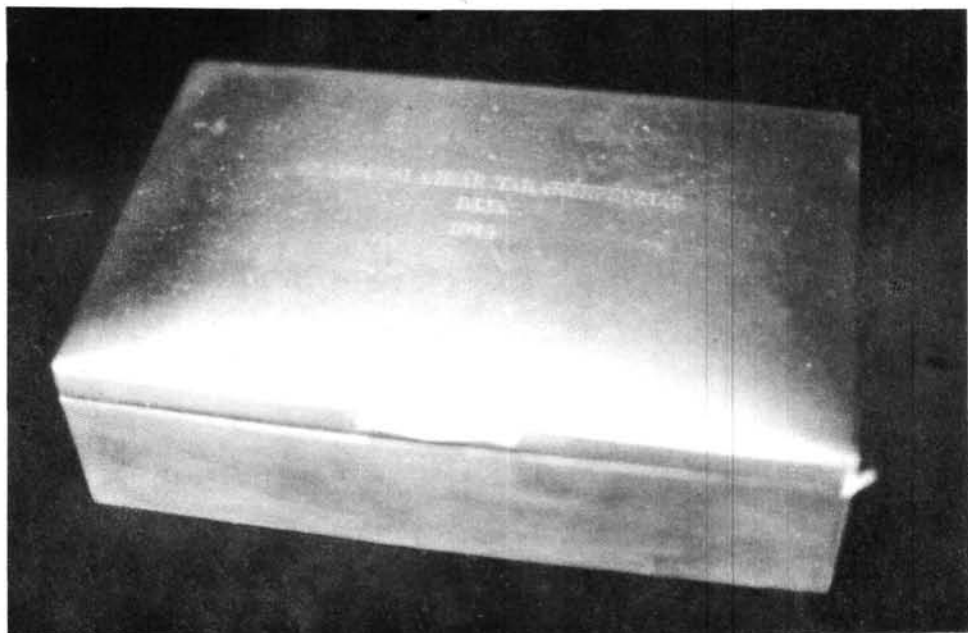
- 17. Serleg.** Harang alakú, díszítetlen bronzserleg tagolt szárral. A szár közepétől lefelé a talprész hiányzik. A serleg pereme alatt az alábbi vésett felirat olvasható: „SZABOLCSVÁRMEGYEI TÚZOLTÓSZÖVETSÉG DÍJA NYÍREGYHÁZA 1936. IX. 6.”

Felső Ø: 9,7 cm, m.: 17 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.25. (25. kép)

Restaurálta: Erdőhalmi Gáborné

- 18. Plakett.** Feliratos márványplakett, melyre két csavarral Nyíregyháza város zománcozott színes címerét erősítették. A címeren felül aranyozott ötágú nyitott korona, alul zöld szalagon fekete betűkkel:

21. kép Ezüst szivardoboz (1914)

Abb. 21. Silbernes Zigarrenetui (1914)

„NY.K.I.S.E.” (Nyíregyházi Kereskedő Ifjak Sport Egyesülete). A márványlap felirata: „AZ 50 ÉVES TŰZOLTÓ EGYESÜLETNEK”.

A márványlap méretei: 9,5 x 13 x 2 cm.

A zománcozott címer: 5 x 7,5 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.19. (26. kép)

Restaurálta: Mravik Lászlóné Kovács Petronella

- 19. Plakett.** Feketére festett falapba süllyesztett bronzplakett, mely József főherceget ábrázolja tábornoki uniformisban, köpenyben. A domborművű fej két oldalán „JÓZSEF FŐHERCZEG” felirat olvasható. A falap alsó részén 20 x 3 cm-es réztáblára az alábbi szöveget vésték: „EM-LÉKŰL A NYÍREGYHÁZI ÖNK.[ÉNTES] TŰZOLTÓ TESTÜLET FENNÁLLÁSÁNAK L ÉS MILÁNÓI GYŐZELMÉNEK XXX ÉVES JUBILEUMA ALKALMÁBÓL. 1936. IX. 6. KÖHLER ISTVÁN TŰZOLTÓSZERGYÁROS BUDAPEST”.

A plakett Ø: 20 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.20. (27. kép)

Restaurálta: Erdőhalmi Gáborné

- 20. Pohár.** (XIX. század vége.) Vörössel festett hengeres üvegpohár, egyik oldalán koszorúban a koronás országcímer, a másik oldalon egy alma. A kincsek közé kerülésének körülményei tisztázatlanok.

Alsó Ø: 5,6 cm, felső Ø: 6,5 cm, m.: 10,2 cm.

22. kép Dohány-
zóasztalka (1914)

Abb. 22. Rauch-
tischchen (1914)

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.11. (28. kép)

- 21. Serleg.** Ezüstözött alpakaserleg, melyen az ezüstözés már csak nyomokban látható. Talpa, szára tagolt, a szintén tagolt harang alakú kupán az alábbi vésett felirat olvasható: „Ö[nkétes] T[űzoltó] T[estület] Dombrád 1937”. E tárgy kincsek közé kerülése is tisztázatlan.

Alsó Ø: 14 cm, felső Ø: 17,7 cm, m.: 34,5 cm.

Lelt. sz.: Ht.: 86.23.22. (29. kép)

Restaurálta: Szentmihályi Zsuzsanna

23. kép Ezüstözött serleg (1935)

Abb. 23. Versilberter Pokal (1935)

Restaurálás alatt állnak:

- Sztárek Ferenc fehér lószórforgós ezüstsisakja
- A nyíregyházi ÖTE zászlója
- Falióra (Mikecz Dezső alispán ajándéka)
- Ezüstözött asztali fém óratartó szekrény
- Farúdra csavart vásznak, valószínűleg a parancsnokokat megőrkítő olajfestmények.

24. kép Ezüstserleg 1936-ból

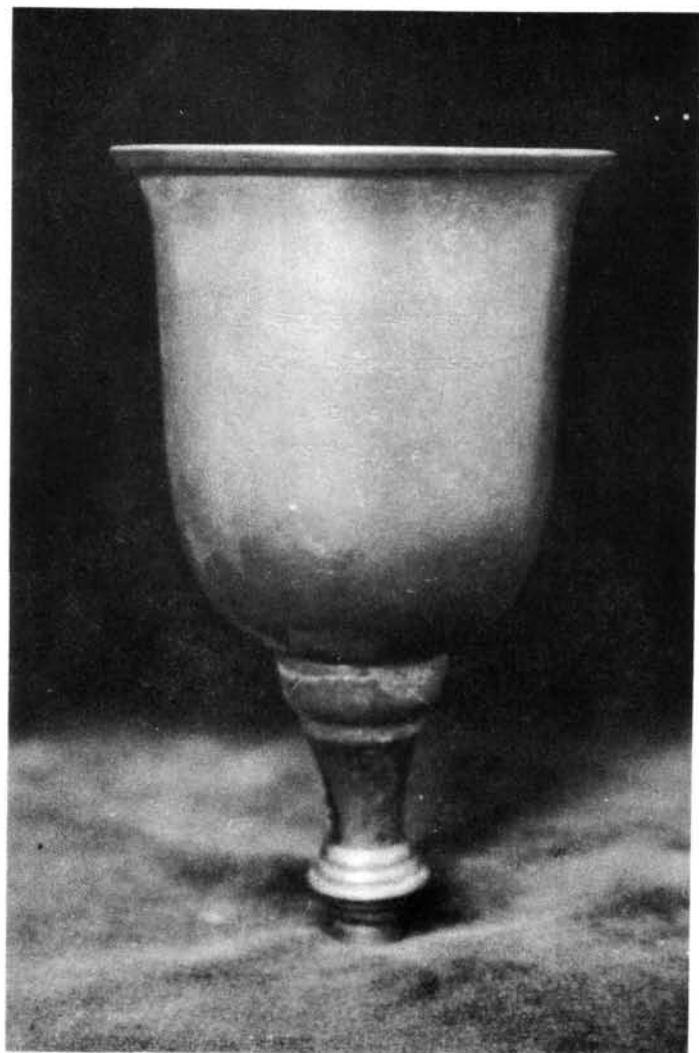
Abb. 24. Silberpokal von 1936

Az 1972-ben Nyíregyházy Pál által hazaküldött aranyérem:

Az aranyérem előlapján egy nóalak látható, középen latin felirat: *„DAT VIRTUS LOCUM FLAMMAEQVE RECEDVNT”* (Helyet ad a bátorságnak és a lángok visszavonulnak), a hátlapon fáklya, tűzoltószerek és babérág mellett a következő felirat: *„FEDERAZIONE POMPIERI ITALIANI AL MERITO”* (Az olasz tűzoltószövetség az érdemnek). A kitüntetés fehér-vörös szalagon függ, s a szalagon babérkoszorú.

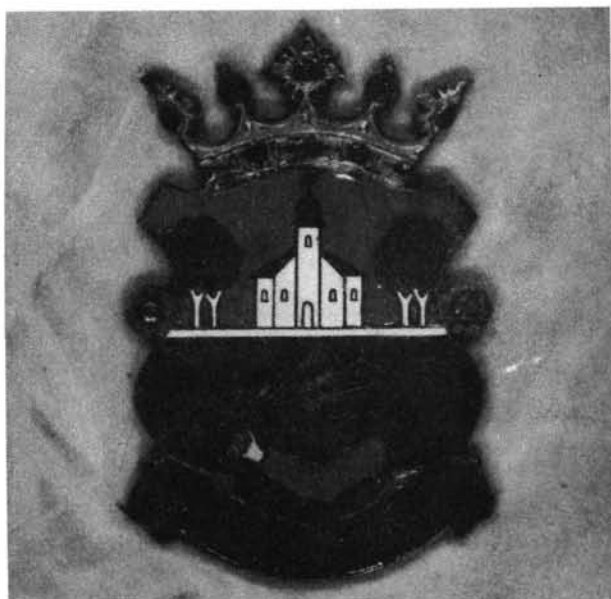
Az érem Ø: 3,5 cm, súlya: 23.3 gr.

Lelt. sz.: Ht. 73.1.1. (30. kép)

25. kép Bronzserleg (1936)

Abb. 25. Bronzepokal (1936)

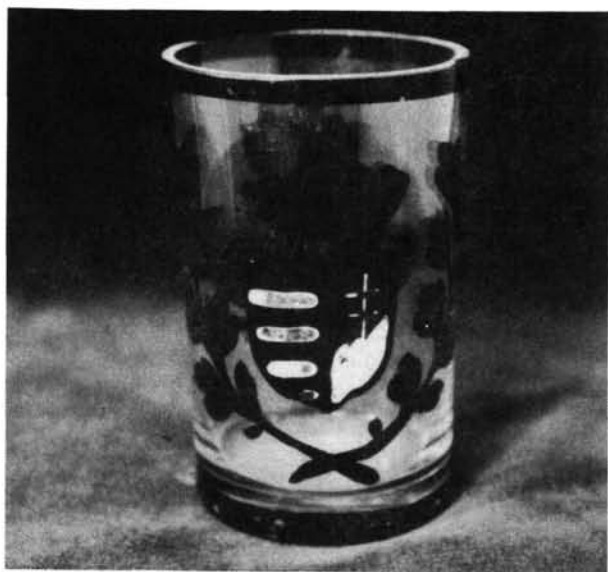
26. kép Márvány-
plakett (1936)

Abb. 26. Marmor-
plakette (1936)

27. kép Bronz-
plakett 1936-ból

Abb. 27. Bronz-
plakette von 1936

28. kép Üveg pohár

Abb. 28. Glasbecher

29. kép A dombrádi
ÖTT serlege

Abb. 29. Pokal des Freiwilligen
Feuerwehr-Vereins
von Dombrád

30. kép A milánói aranyérem két oldala

Abb. 30. Vorder- und Rückseite der Goldmedaille von Mailand